

Institut za razvoj
obrazovanja

ZAPISNIK SIMPOZIJA:

**„Uloga ljudskog prava na
obrazovanje u demokratizaciji
visokog obrazovanja u Hrvatskoj“**

U organizaciji

Instituta za razvoj obrazovanja

u suradnji s

Nacionalnom i sveučilišnom knjižnicom u Zagrebu

Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu

četvrtak 26. listopada 2006.

**U spomen na
Prof. dr. sc. Katarinu Tomaševski
8.02.1953. - 4.10.2006.**

Prof. Katarina Tomaševski bila je prva izaslanica Ujedinjenih naroda za pravo na obrazovanje od 1998. do 2004. godine i profesorica međunarodnog prava i međunarodnih odnosa na Sveučilištu u Lundu u Švedskoj od 1998. do 2005. godine.¹

Radovi prof. Tomaševski o pravu na obrazovanje, a posebno njezin teorijski okvir za analizu prava na obrazovanje (tzv. 4-A shema), bili su okosnica simpozija „Uloga ljudskog prava na obrazovanje u demokratizaciji visokog obrazovanja u Hrvatskoj“. Prvi simpozij istog naslova održao se u svibnju 2005. godine na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, u organizaciji Instituta za razvoj obrazovanja, a bio je osmišljen u suradnji s prof. Tomaševski koja je podržala inicijativu te bila uključena u samu organizaciju događaja.

U zahvalnost na podršci i pomoći prof. Tomaševski, želja nam je uspomeni na nju posvetiti ovaj simpozij, kao i dokument zapisnika koji je proizašao iz simpozija.

---

¹ Za detaljnije informacije o prof. Tomaševski i njezinom radu posjetite internetske stranice: www.tomasevski.net

Sadržaj

Uvodna riječ urednika.....	4
UVOD: LJUDSKA PRAVA I VISOKO OBRAZOVANJE: TRENUTNO STANJE U HRVATSKOJ	5
1. Dimenzije prava na/u visokom obrazovanju: normativna i empirijska propitivanja na slučaju Hrvatske.....	5
Prof. dr. sc. Vedrana Spajić-Vrkaš (Istraživačko-obrazovni centar za ljudska prava i demokratsko građanstvo, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu)	
I. DRUŠTVENO-EKONOMSKI I FINACIJSKI ASPEKTI PRAVA NA/U VISOKOM OBRAZOVANJU	7
1. Pristup visokom obrazovanju u Republici Hrvatskoj: pregled mjera za povećanje broja visokoobrazovanih, uključujući financijsku potporu u visokom obrazovanju	7
Prof. dr. sc. Slobodan Uzelac (Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa)	
2. Financiranje visokog obrazovanja u Republici Hrvatskoj i programi financijske pomoći za studente.....	8
Dr. sc. Anto Bajo (Institut za javne financije)	
3. Ekspanzija i marketizacija visokog obrazovanja u Hrvatskoj: doprinos ili prepreka pravu na obrazovanje?... 	11
Mr. sc. Teo Matković (Studijski centar socijalnog rada, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu)	
4. Socijalna dimenzija Bolonjskog procesa u Hrvatskoj	12
Danijela Dolenc, M.Sc. i Karin Doolan, M.Phil. (Institut za društvena istraživanja u Zagrebu, Centar za istraživanje i razvoj obrazovanja)	
II. MARGINALIZACIJA U VISOKOM OBRAZOVANJU: PERSPEKTIVE ETNIČKIH, RODNIH I SEKSUALNIH MANJINA TE STUDENATA S POSEBNIM POTREBAMA	15
1. Romi u visokom obrazovanju: izazovi, strategije, provedba... ..	15
Izlagačica: mr. spec. Jagoda Novak (Centar za ljudska prava); Diskutanti: g. Bajro Bajrić (Udruga Romi za Rome Hrvatske); g. Alen Tahiri (student Fakulteta političkih znanosti u Zagrebu)	
2. Studenti s invaliditetom u hrvatskom visokom obrazovanju: vrijeme promjena	18
Damir Kvesić (Udruga studenata s tjelesnim invaliditetom „Korak“)	
3. Poqueerani sustav - zašto <i>queer</i> teorija ima <i>queer</i> poziciju unutar hrvatskog obrazovnog sustava?	21
Gordan Bosanac, M.A. (Centar za mirovne studije/Queer Zagreb)	
4. Promicanje rodne perspektive u obrazovanju - hrvatski sveučilišni sustav	23
Jasminka Pešut, dipl. sociologinja (Centar za ženske studije)	
5. Ženska prava u procesu obrazovanja - osvrt na spolno uznemiravanje na hrvatskim sveučilištima.....	25
Prof. dr. sc. Smiljana Leinert-Novosel (Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu)	

PRILOG I: Popis sudionika na simpoziju	29
PRILOG II: Evaluacija simpozija	31

Simpozij „Uloga ljudskog prava na obrazovanje u demokratizaciji visokog obrazovanja u Hrvatskoj“ jedan je od događaja unutar „Tjedna prava na obrazovanje“ kojeg podupire Nacionalna zaklada za razvoj civilnog društva u skladu s Ugovorom broj 421-02/05-PP-4/32. Mišljenja izražena u ovoj publikaciji su mišljenja autora i ne izražavaju nužno stajalište Nacionalne zaklade za razvoj civilnoga društva. Nacionalna zaklada za razvoj civilnoga društva, Zagreb, Kušlanova 27, <http://zaklada.civilnodrustvo.hr>.

Organizator

Partner

Uz potporu

UVODNA RIJEČ UREDNIKA

Ciljevi simpozija

Glavni cilj simpozija „Uloga ljudskog prava na obrazovanje u demokratizaciji visokog obrazovanja u Hrvatskoj“ bio je utvrditi stupanj poštivanja svih aspekata ljudskog prava na obrazovanje i ljudskih prava u obrazovanju u Hrvatskoj, te utvrditi u kojoj mjeri su hrvatske visokoobrazovne institucije zaista demokratske.

Teorijski okvir simpozija utemeljen je na radu prof. Katarine Tomaševski, prve izaslanice UN-a za pravo na obrazovanje. U tom okviru, pojam ljudskog prava na/u obrazovanju uključuje četiri aspekta: **raspoloživost, pristupačnost, prilagodljivost i prihvatljivost obrazovanja.**² Prema tome, u svrhu utvrđivanja stupnja poštivanja ovih aspekata ljudskog prava na/u visokom obrazovanju, konkretni ciljevi simpozija bili su:

- Uspostaviti radni dijalog između stručnjaka i aktivista u područjima ljudskih prava, profesionalaca u obrazovanju te donositelja odluka na razini obrazovne politike
- Raspraviti potrebu za mehanizmima zaštite ljudskih prava na/u visokom obrazovanju kao nužnost u sprečavanju njihova kršenja
- Razviti čvrstu suradnju uspostavljanjem radnih platformi i održivog dijaloga
- Potaknuti lobiranje koje bi služilo zaštiti i razvoju ljudskih prava u visokom obrazovanju unutar institucija koje donose odluke na razini obrazovne politike

Simpozij je bio namijenjen predstavnicima svih sektora društva, posebno predstavnicima akademskih i vladinih institucija, nevladinih i studentskih organizacija te predstavnicima medija.

Cilj zapisnika

Cilj ovog zapisnika bio je sažeti glavne točke svakog izlaganja, istaknuti konkretne probleme u poštivanju ljudskog prava na obrazovanje koji su identificirani kroz navedena izlaganja i diskusije, te izložiti mjere predložene tijekom simpozija koje bi doprinijele rješavanju istih. Prema tome, htjeli bismo naglasiti da zapisnik obuhvaća samo točke izlaganja i diskusija koje su urednici smatrali najvažnijima te da je zapisnik proizvod interpretacije izlaganja i diskusija. U slučaju grešaka u interpretaciji, one se pripisuju samo autorima ovog zapisnika, a ne govornicima ili Institutu za razvoj obrazovanja.³

Nadamo se da će ovaj zapisnik (i mjere predložene u njemu) biti važan referentni materijal za sve dionike u području visokog obrazovanja (visoka učilišta i cijela akademska zajednica, državne institucije, studentske i nevladine organizacije te privatne tvrtke) kao i aktivistima u području ljudskih prava. Uz to, vjerujemo da će ovaj zapisnik pomoći u inicijativama zagovaranja i promicanja važnosti demokratizacije hrvatskog sustava visokog obrazovanja.

Za dodatne informacije o simpoziju i o Tjednu prava na obrazovanje, molimo Vas da posjetite internetske stranice Tjedna www.iro.hr/pno, na kojima je zapisnik dostupan u elektronskom formatu .

Thomas Farnell i Nina Vranešević
Institut za razvoj obrazovanja

² Iznesena shema temelji se na sljedećoj literaturi: K. Tomasevski, *Removing Obstacles In The Way Of The Right To Higher Education*, Novum Grafiska AB, Göteborg, 2001.; *Human Rights Obligations: Making Education Available, Accessible, Acceptable And Adaptable*, Novum Grafiska AB, Göteborg, 2001.; *Human Rights In Education As Prerequisite For Human Rights Education*, Novum Grafiska AB, Göteborg, 2001.

³ Cjelovita snimka simpozija dostupna je u Institutu za razvoj obrazovanja, a PowerPoint prezentacije dostupne su na sljedećim internetskim stranicama: www.iro.hr/pno.

Pozdravni govori

- **Ninoslav Šćukanec**, predsjednik Instituta za razvoj obrazovanja
- **Dr. sc. Josip Stipanov**, glavni ravnatelj Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu
- **Pavle Schramadei**, suradnik za upravljanje projektima međunarodne pomoći i istraživačkim projektima, Nacionalna zaklada za razvoj civilnoga društva

UVOD

LJUDSKA PRAVA I VISOKO OBRAZOVANJE: TRENUTNO STANJE U HRVATSKOJ

1. DIMENZIJE PRAVA NA/U VISOKOM OBRAZOVANJU: NORMATIVNA I EMPIRIJSKA PROPITIVANJA NA SLUČAJU HRVATSKE

Prof. dr. sc. Vedrana Spajić-Vrkaš (Istraživačko-obrazovni centar za ljudska prava i demokratsko građanstvo, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu)

Sažetak

Prof. dr. sc. Vedrana Spajić-Vrkaš iznijela je pregled raznih normativnih definicija ljudskog prava na obrazovanje iz međunarodnih dokumenata (povelje, paktovi, konvencije, itd.), kao i pregled empirijskog pristupa u definiranju prava na obrazovanje i njegove realizacije: 4-A shema prof. Katarine Tomaševski prema kojoj obrazovanje treba biti **raspoloživo, dostupno,⁴ prilagodljivo i prihvatljivo**. Prof. Spajić-Vrkaš potom je analizirala manjkavosti normativnih i empirijskih aspekata prava na visoko obrazovanje u slučaju Republike Hrvatske.⁵

Glavne točke izlaganja i identificirani problemi

- Prof. Spajić-Vrkaš otvorila je prezentaciju s pitanjem o definiciji obrazovanja te istaknula da je moguće definirati obrazovanje iz tri perspektive: obrazovanje kao ljudsko pravo, društveno dobro ili tržišna roba. Ovo je značajno zato što je obrazovanje kao ljudsko pravo samo *pretpostavka* koja može biti ugrožena ukoliko ne postoji globalni konsenzus o tome kako definiramo obrazovanje.
- Normativni sadržaj ljudskog prava na obrazovanje u međunarodnim dokumentima (između ostalog u Općoj deklaraciji o ljudskim pravima, Međunarodnom paktu o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, Europskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava, itd.) može se kategorizirati u 4 dijela: načelo jednakog pristupa obrazovanju; ciljevi i sadržaj obrazovanja (npr. razvoj svijesti o ljudskom dostojanstvu; promicanje poštivanja ljudskih prava i temeljnih sloboda, itd.); ne-diskriminacija obrazovanja; te sloboda roditelja u izboru obrazovanja za svoju djecu. Što se tiče normativne definicije prava na visoko obrazovanje⁶, naglasak jest da ono mora biti jednako dostupno svima na temelju sposobnosti.

⁴ Prijevod prof. dr. sc. Spajić-Vrkaš za pojam „*accessibility*“ K. Tomaševski, koji se prevodi i kao „pristupačnost“.

⁵ U nastavku teksta „Republika Hrvatska“ bit će zamijenjena kraticom RH.

⁶ U nastavku teksta „visoko obrazovanje“ bit će zamijenjeno kraticom: VO.

- Na globalnoj razini postoje razlike u kategorizaciji prava na obrazovanje u normativnim definicijama. Često se pravo na obrazovanje kategorizira kao ekonomsko, socijalno i kulturno pravo, a ne građansko ili političko pravo. Značaj ove kategorizacije jest da su građanska ili politička prava poznata kao ona koja su najbolje razrađena u sustavu zaštite ljudskih prava, i da je njihovo ostvarenje na nacionalnim razinama dobro određeno. Ostala su puno lošije zaštićena prava.
- Normativne definicije prava važne su jer imaju utjecaj na ustavne odredbe i određuju nositelje prava i nositelje odgovornosti. Na primjer, Međunarodna povelja prava smješta pravo na obrazovanje u kulturna prava, te stavlja odgovornost na vlade i države. Međutim, u ustavu Republike Hrvatske (gdje obrazovanje ima status gospodarskog, socijalnog i kulturnog prava) postoji jedan ozbiljan problem kada je riječ o nositelju odgovornosti za ostvarenje tog prava, gdje je naglasak na *roditeljima*, a ne na samoj državi.
- Iz normativne perspektive, hrvatsko zakonodavstvo je ipak uključilo veliki dio međunarodnih standarda po pitanju prava na obrazovanje (npr. u Zakonu o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju). Međutim, empirijska provjera stanja u Hrvatskoj (putem 4-A sheme prof. Tomaševski) pokazuje da je situacija prilično problematična.
- 4-A shema Katarine Tomaševski definira dva aspekta prava na obrazovanje: **raspoloživost** (postojanje dovoljnog broja adekvatno opremljenih obrazovnih ustanova) i **dostupnost** (jesu li te ustanove fizički i ekonomski dostupne, odnosno nediskriminirajuće). Ali u 4-A shemi je riječ ne samo o pravu *na* obrazovanje nego i o pravima *u* obrazovanju, koji također imaju dva aspekta: **prihvatljivost** obrazovanja (omogućuju li nam obrazovni programi da zaista budemo stručnjaci u svojoj profesiji i spremaju li nas za demokratsko građanstvo?) i **prilagodljivost** obrazovanja (odgovara li interesima učenika/studenata, roditelja, manjina, šire društvene zajednice i tržišta rada?).
- Jedan od pokazatelja problema vezanih uz kvalitetu i prihvatljivost hrvatskog visokog obrazovanja jest rezultat istraživanja koje je pokazalo da postoji opće neznanje hrvatskih studenata o ključnim i aktualnim temama (o europskim integracijama, Bolonjskom procesu, pravima studenata, itd.). Također, prenatrpane dvorane na hrvatskim fakultetima predstavljaju primjer neprihvatljivosti sustava visokog obrazovanja.
- Iz perspektive dostupnosti visokog obrazovanja, previsoke cijene poslijediplomskih studija ugrožavaju prava na visoko obrazovanje.

Predložene mjere

Potrebno je naglasiti obavezu ulogu države u osiguranju zaštite ljudskog prava na obrazovanje na sljedeći način:

- poštivanje međunarodnih standarda i svih elemenata navedenih u samom hrvatskom ustavu po pitanju prava na obrazovanje
- donošenje mjera koje onemogućuju ugrožavanje prava na obrazovanje
- donošenje pozitivnih mjera koje osiguravaju pravo na obrazovanje onim osobama koje nisu u stanju same ostvariti to pravo.

Također je naglašeno da je dužnost države donositi relevantne, kvalitetne, kulturno osjetljive visokoobrazovne programe, i da ti programi moraju odgovarati potrebama studenata, šire društvene zajednice, kao i potrebama tržišta rada.

I.

DRUŠTVENO-EKONOMSKI I FINANCIJSKI ASPEKTI PRAVA NA/U VISOKOM OBRAZOVANJU

1. PRISTUP VISOKOM OBRAZOVANJU U REPUBLICI HRVATSKOJ: PREGLED MJERA ZA POVEĆANJE BROJA VISOKOOBRAZOVANIH, UKLJUČUJUĆI FINANCIJSKU POTPORU U VISOKOM OBRAZOVANJU

Prof. dr. sc. Slobodan Uzelac (Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa)

Sažetak

Izlaganje prof. dr. sc. Uzelca definiralo je pet razina rasprave o pristupu visokom obrazovanju: društvena, politička, zakonodavna, organizacijska i financijska razina. Prof. Uzelac je predstavio ono što je država do sada napravila ili trenutno radi za svaku od navedenih razina, i istaknuo izazove s kojima se susreće.

Glavne točke izlaganja i identificirani problemi

- U uvodnoj riječi prof. Uzelac naglasio je da postoji svijest u Ministarstvu znanosti, obrazovanja i športa⁷ da se mora govoriti o temi povećanja pristupa visokom obrazovanju u okviru ljudskog prava na obrazovanje. Pravo pitanje jest koliko je država već napravila po tom pitanju i koliko učinkovito. Također je naglasio da je stupanj samokritičnosti u MZOŠ-u što se tog pitanja tiče na zavidnoj razini.
- Što se tiče političke i zakonodavne razine, situacija u RH je zadovoljavajuća. Svaka politička stranka stavlja obrazovanje na vrh svojih prioriteta; svi najvažniji međunarodni dokumenti su potpisani; Hrvatska je ušla u Bolonjski proces; a i na nacionalnom nivou donesen je Zakon o znanstvenoj djelatnosti i VO-u.
- Na društvenoj razini postoji problem u tome što u hrvatskom društvu ne postoji šira svijest o stvarnim vrednotama obrazovanja.
- Na organizacijskoj razini, tj. kako država osigurava mogućnost korištenja prava na obrazovanje u RH, treba pogledati mrežu institucija VO-a u RH i studijske programe koje nude kao i njihovu distribuciju u državi. Glavni organizacijski preduvjet osiguranju prava na obrazovanje je u ovom smislu „policentrični razvoj“ i „demetropolizacija“ sustava VO-a (tj. da institucije VO-a budu dostupnije izvan Zagreba), a taj proces je već zaživio u Hrvatskoj.
- Međutim, postoji problem da pravo na visoko obrazovanje gotovo da i nemaju oni koji završavaju strukovne škole, jer su stručni studiji na koje se imaju pravo upisati slabo dostupni i nekvalitetni u RH.
- Što se tiče financijske razine, glavni identificirani problem u trenutnom sustavu VO-a jest da postoji stari sustav (po modelu socijalne države) koji je izgrađen na temelju općih prava, ali koji je neučinkovit jer u njemu nedostaju mehanizmi motiviranja uspjeha - odnosno „demotiviranja“ neuspjeha (tj. prisutne su negativne inicijative za produljivanje statusa redovitog studenta i postoji trend prosječnog trajanja studija od 7 godina).

⁷ U nastavku teksta „Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa“ bit će zamijenjeno kraticom: MZOŠ.

- Što se tiče financijske potpore studentima, država nudi brojne subvencije: zdravstveno osiguranje, školarine, prehrana, smještaj, prijevoz, kao i stipendije. Postoji širok raspon stipendiranja studenata iz javnih sredstava: državne stipendije (s time da se priznaje da su ove stipendije po iznosu niske); lokalne stipendije i stipendije visokih učilišta. Naglasio je da stipendije moraju biti jednako dostupne svim hrvatskim građanima, a davatelji stipendija moraju pružiti dokaze da je to slučaj.

Predložene mjere

- **Financiranje VO-a izaziva najveći stupanj nezadovoljstva kod MZOŠ-a i stoga treba uvesti novi sustav financiranja studenata koji bi uključivao studentske kredite i nove oblike stipendiranja. Taj sustav bi s jedne strane osigurao dostupnost obrazovanja, a s druge strane konkurentnost i kvalitetu (tj. meritokraciju) u obrazovanju.**

2. FINANCIRANJE VISOKOG OBRAZOVANJA U REPUBLICI HRVATSKOJ I PROGRAMI FINACIJSKE POMOĆI ZA STUDENTE

Dr. sc. Anto Bajo (Institut za javne financije)

Sažetak

Prezentacija dr. Bajе bavila se problematikom financiranja sustava VO-a, pitanjem školarina za VO u RH te postojećim programima financijske pomoći za VO. Teza dr. Bajе jest da hrvatski sustav VO-a nije pod-financiran nego *neučinkovito* financiran, te da bi se visoko obrazovanje (kao privatno, a ne javno dobro) trebalo primarno financirati putem školarina, tj. da bi studenti sami trebali snositi troškove studija. Međutim, tu je glavno pitanje *koliko i kako* studenti mogu pokrivati te troškove, odnosno koji su postojeći sustavi potpore studentima i kako ih razviti da osiguravaju zaista pravedan i jednak pristup VO-u.

Glavne točke izlaganja i identificirani problemi

- Teza da je hrvatski sustav visokog obrazovanja pod-financiran nije točna. Sustav je „solidno“ podržan od strane države u usporedbi s drugim zemljama Europe i zapravo se kontinuirano podiže razina sredstava za VO (iz proračuna Hrvatska izdvaja 2,5 milijardi HRK). Također, mnoga hrvatska sveučilišta u zadnjih 15 godina imaju i značajne prihode zahvaljujući uvođenju tržišnih elemenata, tj. školarine.
- Sva visoka učilišta u RH u 2004. godini na kraju akademske godine su pored sredstava koja su im bila doznačena od MZOŠ-a u jednoj godini, imala viška raspoloživih sredstava na svojim računima. Po ovome se otvara jedna dilema: da li država dobro alokira sredstva prema korisniku, uvažavajući činjenicu da pojedina učilišta imaju druge (tržišne) prihode? Ili država ulaže dodatna sredstva u institucije gdje ta sredstva nisu u potpunosti iskorištena?
- Osim dileme o učinkovitosti alokacija sredstava od strane države, glavni problem financiranja VO-a jest u tome što često visokoškolske institucije neučinkovito koriste javna sredstva zbog nepostojanja kvalitetnog (ili integralnog) sustava financijskog upravljanja.
- Moguće učinkovito rješenje financiranja VO-a jest fokusiranje na prihode putem školarina, dakle da studenti sami snose troškove studija. Glavno pitanje koje se mora postaviti u ovom kontekstu jest je li visoko obrazovanje javno ili privatno dobro? Bi li troškove trebala pokriti država ili pojedinci? Mišljenje dr. Bajе jest da bi VO od sada trebalo biti privatno dobro, ali da je tu glavno pitanje *koliko i kako* studenti mogu pokriti te troškove.
- Komercijalizacija VO-a je smjer u kojem već idu hrvatska visoka učilišta. Ali problem je da cijene školarina nisu utemeljene na realnom izračunu stvarnih (administrativnih) troškova jednog studenta. Također, tragedija jest

da se povećavaju školarine bez da se u dovoljnoj mjeri uzmu u obzir razlike u dohodcima studenata i njihovih obitelji.

- U ovom kontekstu glavno je pitanje utvrditi koji su trenutni sustavi potpore studentima, i kako ih razviti da osiguravaju pravedan i jednak pristup VO-u. Opcije potpore pri upisu uključuju: izuzeće od plaćanja školarine; sniženje školarine na temelju imovinskog stanja studenata ili njihovih obitelji, te na temelju sposobnosti. Ostale vrste financijske potpore studentima uključuju stipendije, subvencije, i obiteljski/dječji doplatak.
- Trenutno u RH postoji sustav financijske potpore studentima. Međutim, vrlo je upitno koliko je taj sustav učinkovit, koliko su dobitnici potpore dobro ciljani, te koliko su ljudi uopće informirani o postojanju tog sustava. Dakle, ono što ne postoji jest *kvalitetan* sustav financijske potpore: sustav koji bi uzeo u razmatranje stvarne troškove studija i financijski položaj studenata i njihovih obitelji. Također, u trenutnom sustavu potpore studentima ne postoji sustav javnog ili privatnog kreditiranja, niti sustav poreznih olakšica.

Predložene mjere

- **Utvrđivanje cijene/školarine studija. Školarine se trebaju vezivati uz stvarne troškove studija i studenata.**
- **Uvođenje kvalitetnog sustava financijske potpore koji bi uzeo u obzir imovinski status studenata i njihovih obitelji te uspješnost kao ključni kriteriji za dobivanje financijske pomoći. Također, usklađivanje politika državnih stipendija: jedno krovno ministarstvo (MZOS) bi trebalo voditi politiku stipendiranja, a ne svako ministarstvo pojedinačno.**
- **Povećanje broja sveučilišnih stipendija: sveučilišta imaju raspoloživi financijski potencijal za aktivnije sudjelovanje u stipendiranju studenata. Na žalost, zbog dezintegriranog sustava financiranja, fakulteti često ne pružaju stipendije.**
- **Promjena uloge porezne uprave, koja bi trebala služiti kao servis za utvrđivanje dohodovnog statusa studenata i njihovih obitelji, visine poreznih odbitaka i olakšica te na taj način pomoći sustavu financijske potpore onima koji ju trebaju.**

DISKUSIJA

Pitanje: dr. sc. Marie-Elise Zovko, Institut za filozofiju, Zagreb. S obzirom da je slaba točka sustava upravo sama provedba načela, postoji li agencija (po mogućnosti nevladina udruga) koja bi provodila osiguranje kvalitete (npr. osiguranje kvalitete obrazovnih programa po Bolonjskom procesu; kvalitete sustava financiranja i stipendiranja)?

Odgovor: prof. Uzelac. Odgovorio da ne postoji takva agencija, međutim da već postoje određeni mehanizmi za osiguranje kvalitete: sama činjenica da institucije VO-a moraju od MZOŠ-a dobiti dopusnicu za rad znači da moraju imati određenu razinu kvalitete; zatim, unutar Agencije za znanost i visoko obrazovanje (koja ipak nije nezavisna agencija) postoji tijelo koje razvija funkciju i mrežu jamstva kvalitete; a i unutar sveučilišta postoje tijela koja se također time bave.

Prof. Uzelac je izrazio razumijevanje za zagovaranje potrebe za agencijom iz nevladinog sektora koja bi se uz postojeće strukture bavila osiguranjem kvalitete u VO-u, te smatra da je takva inicijativa dobro došla.

Odgovor: prof. Spajić-Vrkaš. Ukazala na činjenicu da u samom diskursu o osiguranju kvalitete u RH postoji značajan problem: naime, češće se govori o „kontroli“ kvalitete nego o „osiguranju kvalitete“ što podsjeća na socijalistički i totalitarni diskurs. Pojam osiguranja kvalitete bi trebao podrazumijevati *decentralizirani* sustav.

Također, MZOŠ ne raspolaže informacijama potrebnima za određivanje kvalitete trenutnog sustava (što treba studentima; gdje se studenti zapošljavaju nakon završetka fakulteta; koliko zaista košta jedan student, itd.). Hrvatska trenutno uzima strane kriterije za osiguranje kvalitete koji ne mogu odgovarati potrebama Hrvatske i iz tog je razloga osiguranje kvalitete fundamentalni problem hrvatskog VO-a.

Odgovor/ispravak: prof. Uzelac.: MZOŠ nije institucija koja vodi kontrolu kvalitete nego je to Nacionalno vijeće za visoko obrazovanje, koje djeluje neovisno od MZOŠ-a.

Pitanje: Valerija Križanić, asistentica na Sveučilištu u Osijeku. Nova katedra za psihologiju na Sveučilištu u Osijeku je primjer podrške MZOŠ-a policentričnom razvoju hrvatskog VO-a. Međutim ova inicijativa nije popraćena adekvatnim kadrovima niti uvjetima - što stavlja asistente u težak financijski položaj. Također, subvencije od MZOŠ-a se nisu povećale proporcionalno sa školarinama (10,500 HRK po godini). Budući da trenutni asistenti na navedenoj katedri ne mogu pronaći potrebnu financijsku podršku niti na Sveučilištu, u MZOŠ-u, ni u institucijama lokalne ili regionalne samouprave, pitanje je što se može napraviti u takvim situacijama i kako osigurati razvoj i opstanak te katedre.

Odgovor: prof. Uzelac. Sveučilište bi trebalo biti institucija koja pruža financijsku podršku, a potom i sama struka. Međutim, naveo je da ipak postoje i druge mogućnosti te da će posebno razgovarati o toj temi s gospođom Križanić nakon simpozija.

Pitanje/komentar: prof. dr. sc. Gvozden Flego.

Komentar o izlaganju dr. Baje: vezano uz podatke o koštanju studenta po sveučilištu, iz vizure znanstvene efikasnosti VO-ih institucija u RH, Sveučilište u Zagrebu je ustvari potplaćeno u odnosu na efikasnost ostalih sveučilišta (naime 95% svih hrvatskih znanstvenih radova objavljenih u inozemstvu u periodu od 1991.-2001. radovi su znanstvenika sa Sveučilišta u Zagrebu).

Komentar o izlaganju prof. Spajić-Vrkaš: postoje dvije razine u pristupu osiguranju kvalitete: procjena kvalitete (*quality assessment*) koja se provodi na razini sveučilišta, te kontrola/nadzor na državnoj razini kako bi se procijenilo na koji način su sveučilišta osigurala kvalitetu. Ovo je važno jer ni jedno hrvatsko sveučilište trenutno nije u Top 500 sveučilišta Europe, a ključni faktor za to je kvaliteta. Nije tu riječ o „totalitarizmu“, nego o sustavu kontrole korištenja javnih sredstava koji se provodi u drugim zemljama poput Nizozemske, Francuske i Velike Britanije.

Odgovor: prof. Spajić-Vrkaš. Slaže se s komentarom, ali naglašava da bi državna kontrola ipak trebala biti samo dio sustava osiguranja kvalitete (u kontekstu europskih integracija i zadovoljavanja europskih standarda), i da se onaj dio koji se odnosi na razvoj same institucije najbolje provodi na institucionalnoj razini, bez nužnog sudjelovanja države.

Odgovor: dr. Bajo. Odgovorio da se mjerenje učinkovitosti visokoobrazovnih institucija ne odnosi isključivo na broj objavljenih radova nego i na druge pokazatelje. Naglašava kako je teže obaviti mjerenje učinkovitosti na temelju pokazatelja samih institucija VO-a (jer nema puno objektivnih pokazatelja) te da su ipak statistike i podaci Državnog zavoda za statistiku za sada jedini pravi pokazatelji.

Pitanje: Ines Prološćić, Udruga za medicinske sestre. Ukazala na problem visoke cijene novog studija za medicinske sestre (30,000 HRK za 3 godine studija) koja nije u skladu s visinom plaće koje mogu očekivati medicinske sestre kad diplomiraju, i pitala kada će porasti plaće medicinskih sestara kako bi pratile cijenu studija.

Odgovor: prof. Uzelac. Odgovorio da je za problem rasta plaća za medicinske sestre zaduženo jedino Ministarstvo zdravstva RH, a ne MZOŠ.

3. EKSPANZIJA I MARKETIZACIJA VISOKOG OBRAZOVANJA U HRVATSKOJ: DOPRINOS ILI PREPREKA PRAVU NA OBRAZOVANJE?

Mr. sc. Teo Matković (Studijski centar socijalnog rada, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu)

Sažetak

Prezentacija mr. sc. Matkovića predstavila je analizu ekspanzije visokog obrazovanja u RH u proteklih 15 godina, i posebno naglasila sljedeća pitanja: kako ekspanzija VO-a financijski utječe na sveučilišta i na studente te kako utječe na trajanje studija i na tržište rada. Glavno pitanje koje se postavlja tiče se posljedica navedene ekspanzije na jednakost pristupa i inkluzivnost visokog obrazovanja u RH.

Glavne točke izlaganja i identificirani problemi

Pokazatelji i karakteristike ekspanzije VO-a

- Sustav VO-a je u velikoj ekspanziji u smislu rasta broja studenata (između 1991.-2004. broj studenata koji upisuju prvu godinu studija porastao je za 58%; ukupan broj studenata u sustavu povećao se za 82%)
- Međutim, ova ekspanzija VO-a nije utjecala na smanjenje dugog trajanja studija (prosječno 5,8 godina - 6,9 godina kod sveučilišta; 4,5 godina kod veleučilišta, stručnih studija i visokih škola). Od 1991. do 2004. godine prosječno trajanje studija promijenilo se samo za par mjeseci. Duljina trajanja studija je važna iz financijske perspektive zato što je studiranje trošak; a neuspjeh na razini prolaznosti pretvara trošak u gubitak, na individualnoj i na kolektivnoj razini.
- Postoji nekoliko karakteristika ekspanzije hrvatskog VO-a u usporedbi s načinom financiranja studija. Između 1991.-2004., dramatično se reducirala praksa besplatnog visokog obrazovanja: broj studenata koji sami (su)financiraju svoj studij porastao je za 814% u odnosu na 1991. godinu (u 2005. godini 56,7% studenata plaćalo je neku vrstu školarine). Istovremeno, postotak svih upisanih studenata koji dobivaju potporu MZOŠ-a smanjio se sa 88% u 1991. na samo 43% u 2004. (sam broj studenata koji prima potporu se smanjio za 10%). Na djelu je *marketizacija* VO, u kojoj prihodi od školarina predstavljaju značajan izvor prihoda svim učilištima - a nekima čak i pretežiti.
- Druga karakteristika ekspanzije je neuravnotežen omjer rasta broja studenata po području znanosti. Naime, društveno-humanističke znanosti imaju rast od 143% u broju studenata, ali rast u ostalim područjima znanosti je neusporedivo niži (oko 25%).
- Što se tiče tržišta rada, kretanje upisnih kvota nije usko povezano s potražnjom za pojedinim strukama na tržištu rada, nego više uz kapacitet određenih ustanova za upisivanje većeg broja studenata.

Ograničenja prava na obrazovanje u trenutnom sustavu

- Postoji ograničenje pristupa VO-a za značajan broj srednjoškolaca. Naime, učenicima iz 3-godišnjih srednjih škola (1/3 populacije srednjoškolaca) onemogućen je direktan upis na visokoobrazovne institucije.
- Izvanredni studenti (čiji se broj povećao za skoro 600% u 15 godina i koji predstavljaju četvrtinu svih studenata) nemaju niti jedno od prava koja imaju redovni studenti (subvencija, smještaj, prijevoz).
- Pristup VO-u je vrlo ograničen onima koji nemaju financijska sredstva, a koji nisu među ¼ najboljih studenata (kako bi mogli iskoristiti ograničene resurse stipendiranja). Također, ne postoji niti sustav socijalnih stipendija u Hrvatskoj.

- Studenti nemaju pravo na željeno obrazovanje u zapošljivim profesijama, nego na studijskim smjerovima koji su fakultetima najisplativiji.

Predložene mjere

- **Treba uvesti sveobuhvatni model stipendiranja ili kreditiranja troškova školarina i studija, bez kojeg većina studenata ima ograničen pristup visokom obrazovanju ukoliko ne posjeduju značajne financijske resurse.**
- **Treba uvesti novi model određivanja kvota i financiranja visokog obrazovanja koji će rezultirati otvaranjem mogućnosti obrazovanja u zapošljivim profesijama.**
- **Obrazovna politika dužna je uzeti u obzir da trendovi u trenutnoj ekspanziji VO-a ukazuju na to da značajan dio populacije ima ograničen pristup visokom obrazovanju. Treba očuvati inkluzivnost visokog obrazovanja, omogućiti pravedniji raspored tereta studiranja te pružiti stvarnu, a ne nominalnu mogućnost izbora studija.**

4. SOCIJALNA DIMENZIJA BOLONJSKOG PROCESA U HRVATSKOJ

Danijela Dolenc, M.Sc. i Karin Doolan, M.Phil. (Institut za društvena istraživanja u Zagrebu, Centar za istraživanje i razvoj obrazovanja)

Sažetak

Pretežno su nam poznate strukturne reforme koje uvodi Bolonjski proces, kao što su pitanja sustava osiguranja kvalitete i ECTS bodovnog sustava, ali o socijalnoj dimenziji Bolonjskog procesa do sada nije bilo previše govora, zapravo niti nema adekvatnog diskursa za tu dimenziju u raspravama o Bolonjskom procesu. Prezentacija je odgovorila na dva pitanja i to, što je socijalna dimenzija visokog obrazovanja prema temeljnim dokumentima Bolonjskog procesa i što znamo o socijalnoj dimenziji visokog obrazovanja u Hrvatskoj.

Glavne točke izlaganja i identificirani problemi

Karin Doolan, M.Phil.: Socijalna dimenzija Bolonjskog procesa u Hrvatskoj

- Kroz prezentaciju je iznesena i radna definicija socijalne dimenzije u VO-u koja glasi: socijalna dimenzija u VO je set institucionalnih mjera koje doprinose jednakim mogućnostima pri upisu, trajanju i završetku studija studentima iz socijalno ugroženih skupina.
- Relevantni dokumenti za definiciju socijalne dimenzije Bolonjskog procesa su Bolonjska deklaracija iz 1999. god., Praško priopćenje iz 2001. god., Berlinsko priopćenje iz 2003 god. i Bergensko priopćenje iz 2005. god.
- Konstrukcija socijalne dimenzije u Praškom priopćenju odnosi se na akademsku mobilnost i socijalnu dimenziju kao odgovor na retoriku o međunarodnoj konkurentnosti Bolonjske deklaracije, u smislu da ta konkurentnost mora biti socijalno osjetljiva.
- Berlinsko priopćenje konkretizira pojam socijalne dimenzije i uvjetovanje određenog društvenog i ekonomskog položaja studenata. Isto tako ističe se i važnost mobilnosti te dostupnosti stipendija i zajmova studentima kako bi bez obzira na svoj socijalni status mogli ostvarivati obrazovne ciljeve.
- Priopćenje iz Bergena navodi socijalne mjere koje poduzimaju vlade s ciljem proširenja pristupa visokom obrazovanju.
- U priopćenjima je identificirana socijalno ugrožena skupina, a važnost socijalne dimenzije je upravo u identificiranju rizične skupine. Socijalna dimenzija ne uključuje činjenicu da različite socio-ekonomske skupine

imaju različita iskustva u visokom obrazovanju. Isto tako, i drugi elementi utječu na iskustva u VO-u kao npr. etnicitet, invaliditet i dob.

- Spomenuti dokumenti navode mjere za pomoć onima koji su manje privilegirani. Neke od navedenih mjera su: savjetovanje, prikladni uvjeti za učenje i financijska pomoć, no ne spominje se kvaliteta visokog obrazovanja na pojedinim institucijama kao npr. smanjivanje administrativnih prepreka, omjer studenata i profesora, primjereni oblici vrednovanja itd.
- Prezentacija je istaknula i jedan aspekt socijalne dimenzije kroz studij slučaja hrvatskog VO-a. U hrvatskom Zakonu o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju spominje se jedan aspekt socijalne dimenzije i to samo Članku 77., gdje se indirektno navodi jamstvo ravnopravnosti pri upisu na veleučilišta i sveučilišta.
- Potencijalni problem pristupu VO-u je razredbeni ispit. Razredbeni ispit se polaže na osnovu gimnazijske literature tako da se učenici ostalih srednjih četverogodišnjih škola moraju sami pripremati po toj literaturi; zatim su problematični razredbeni upisi na fakultete koji ispituju opću kulturu i informiranost pri čemu ne postoji definirana literatura za pripremu.
- Problematično je i to što se dodatni bodovi pri upisu ostvaruju na osnovu znanja trećeg jezika i statusa vrhunskog sportaša što zakida velik broj pristupnika iz ruralnih sredina gdje npr. nema škola stranih jezika gdje bi mogli učiti treći jezik ili zbog toga što im to ne dopuštaju socio-ekonomski uvjeti, dok kategorija vrhunskog sportaša isključuje sve osobe s invaliditetom koje zbog nedostatka fizičkih predispozicija nisu mogle ostvariti taj status.

Danijela Dolenc, M.Sc.: Socijalna dimenzija u kontekstu ekonomskih prepreka

- Financijska i ekonomska pomoć se prema navedenim dokumentima iz prethodnog predavanja očekuje od samih država. Potiče se javno financiranje visokog obrazovanja kako bi se proširio pristup osobama koje zbog ekonomskih razloga ne mogu financirati studij. Unatoč tomu, istraživanja u mnogim zapadno-europskim državama pokazuju razočaravajuće rezultate te politike, odnosno zastupljenost osoba višeg socijalnog statusa u VO-u disproporcionalno je veća. Politika besplatnog pristupa nije razdvojila društveni status i obrazovno postignuće, niti je taj problem u cijelosti adekvatno adresiran. To pokazuje kako nije dovoljno ukloniti samo financijske prepreke nego treba uzeti u obzir i druge društvene aspekte.
- Kakva je situacija u Hrvatskoj u smislu socijalne strukture studenata? Na osnovu vrlo malo podataka, društveno ekonomski status istraživani je početkom 2006. godine u sklopu jednog istraživanja na uzorku od 1269 studenata na šest javnih hrvatskih sveučilišta. Prema rezultatima istraživanja, 54% studenata ima roditelje sa srednjom stručnom spremom, čak 40 % roditelja ima višu i visoku stručnu spremu, a roditelji studenata bez stručne spreme čine samo 5 % - zaključak je da je u studentskoj populaciji veća zastupljenost studenata koji imaju obrazovane roditelje, te time se pokazuje visoka stopa socijalne reprodukcije u pogledu obrazovne strukture. Studenti su sami procjenjivali materijalno stanje svojih obitelji i većina od 87% studenata povoljno procjenjuju svoj status. Dakle nemamo puno studenata u sustavu koji bi svoju situaciju procijenili nepovoljnom što samo po sebi govori o socijalnoj (ne)raznolikosti u visokom obrazovanju.
- Isto tako treba vidjeti kakav je status socijalne dimenzije u raspravama u visokom obrazovanju. U raspravama o VO-u dominantne su strukturalne promjene koje uvodi Bolonjski proces dok se npr. problem upisa djece branitelja ili problem dostupnosti informiranja i savjetovanja u VO-u odnosi na socijalnu dimenziju.
- Također, školarine su svakako pitanje socijalne dimenzije Bolonjskog procesa jer sve veći broj studenata plaća studij, isto tako i pitanje kampusa koji također poboljšavaju iskustvo studiranja i pružaju dodatne mogućnosti ekonomski ugroženijim studentima.

Predložene mjere

- **Evidentno je da izostaje sustavno bavljenje temama socijalne dimenzije Bolonjskog procesa i trebala bi postojati organizirana obrazovna politika od strane Ministarstva o tome kako proširiti pristup visokom obrazovanju i tematizirati socijalnu dimenziju.**

- **Socijalna dimenzija Bolonjskog procesa izostaje u raspravama, te bi trebala biti više zastupljena u reformama visokog obrazovanja.**
- **Potrebno je prikupiti više kvalitetnih podataka koji bi bili temelj institucionalnih mjera za unapređenje sustava.**

DISKUSIJA

Komentar: Doc. dr. sc. Miljenko Antić, Građevinski fakultet, Zagreb. Na primjeru američkih sveučilišta (najproduktivnija sveučilišta) prof. Antić je iznesao tezu da nedostaje veća prisutnost tržišta u visokom obrazovanju. Tržište nije u suprotnosti s uspjehom i kvalitetom. Redoviti studenti su vrlo privilegirana skupina i zato nema dovoljno novca na sveučilištu jer upravo svi imaju pravo na besplatno obrazovanje. Treba poticati financiranje samo najuspješnijih studenata.

Pitanje: mr. sc. Antun Brumnić, Fakultet organizacije i informatike, Varaždin. Koji su primjeri kršenja ljudskih prava na sveučilištu u Hrvatskoj? Zašto se u naslovu simpozija spominje demokratizacija u obrazovanju? Mišljenje prof. Brumnića je da se ne događa povećanje demokratizacije u obrazovanju te da je razina prava studenata bila veća za vrijeme socijalizma. Prof. Brumnić smatra da se danas studenti mogu podijeliti na dvije grupe koje nisu jednake u pravu na obrazovanje – studenti koji su studij upisali prije 2005. godine i oni koji su upisali poslije te godine. Prof. Brumnić smatra da Bolonjskim procesom na sveučilištu dolazi do pada razine obrazovanja i pada prava na kvalitetno obrazovanje: samo neki studenti imaju pravo na parcijalno polaganje ispita; pitanje redovitog pohađanja nastave dovodi se u pitanje zbog nedostatka prostora na fakultetima; dolazi do kršenja prava jer studentima nije omogućeno završavanje fakulteta po istim uvjetima u kojima su upisani. Sve su to primjeri kršenja ljudskih prava na sveučilištu. Prof. Brumnić zaključuje da je pravo na obrazovanje zapravo pravo na kvalitetno obrazovanje što je narušeno uvođenjem promjena za koje naš obrazovni sustav nije bio spreman.

Odgovor: Danijela Dolenc. Primjeri kršenja ljudskih prava na hrvatskim sveučilištima zaista postoje, i to posebno u razlikama između studenata prije i poslije uvođenja Bolonjske reforme. Bitno je istaknuti i kršenje prava na sveučilištu iz aspekta raspoloživosti (prema K. Tomaševski). Danijela Dolenc smatra da je razlog tome tržišni princip proširenja kvota na sveučilištu i ekspanzije obrazovanja kojima sveučilišta namiču sredstva. Nije odgovorno od sveučilišta upisivati veći broj studenata nego što ima prostora na pojedinim fakultetima ili dostupnih profesora. Isto tako primjer kršenja prava je i odnos prema izvanrednim studentima koji studiraju uz rad i plaćaju studij, a za razliku od redovitih studenata nemaju nikakvih studentskih prava.

Nadopuna: Karin Doolan. Odgovorila da je pitanje razredbenog postupka kao jednog od primjera potencijalne diskriminacije, za sada je tek pitanje rasprave te još nije dovoljno istraženo niti dokazano. Što se tiče odnosa prolaznosti i uspješnosti hrvatskih studenata u usporedbi s onima u Americi ili Velikoj Britaniji, Karin Doolan ističe puno kvalitetniji odnos prema studentima u obrazovnom sustavu i motivaciju što u konačnosti uvjetuje veću prolaznost studenata.

Nadopuna: Teo Matković. Smatra da je teško je jednoznačno govoriti o tržišnim mehanizmima, jer u nekim primjerima ti principi ne uvjetuju nužno jednakost – ekonomski ugroženim skupinama nisu dostupne npr. skupe privatne poslovne škole ili odnedavno posljediplomski studiji. Bitno je također reći da su troškovi same školarine mali dio troškova studiranja. Infrastruktura u smislu studentskog smještaja nije se obnavljala 20-ak godina i zapravo tek mali broj studenata ostvaruje pravo na nominalne mogućnosti im pruža sustav.

Odgovor: Ninoslav Šćukanec, Institut za razvoj obrazovanja (IRO). IRO kao organizator simpozija smatra da je u tijeku demokratizacija prava u/na obrazovanje i da sam simpozij doprinosi demokratizaciji, kao i održani Sajem stipendija putem kojega se studenti informiraju o izvorima financijske pomoći i o mobilnosti u visokom obrazovanju. Isto tako, kroz samu diskusiju o brojnim problemima u hrvatskom obrazovnom sustavu odvija se proces demokratizacije visokog obrazovanja i svaki pomak u tom smjeru je pozitivan.

II.

MARGINALIZACIJA U VISOKOM OBRAZOVANJU: PERSPEKTIVE ETNIČKIH, RODNIH I SEKSUALNIH MANJINA TE STUDENATA S POSEBNIM POTREBAMA

Moderatorica: mr. sc. Andrea Feldman (Institut za demokraciju)

1. ROMI U VISOKOM OBRAZOVANJU: IZAZOVI, STRATEGIJE, PROVEDBA...

Izlagačica: mr. spec. Jagoda Novak (Centar za ljudska prava);

Diskutanti: g. Bajro Bajrić (Udruga Romi za Rome Hrvatske); g. Alen Tahiri (student Fakultete političkih znanosti u Zagrebu)

Sažetak

Prezentacija mr. spec. Jagode Novak nije se toliko bavila Romima u visokom obrazovanju koliko izazovima s kojima se susreće romska zajednica na svim razinama obrazovanja kao i širokim rasponom socijalne, ekonomske i kulturološke diskriminacije kojoj je podvrgnuta cijela romska zajednica. Prezentacija se fokusirala na iznimne teškoće s kojima su suočeni pripadnici romske zajednice pri pokušajima da svoju djecu uključe u hrvatski osnovnoškolski i srednjoškolski obrazovni sustav, kao i na moguće uzroke tih poteškoća te mjere kojima bi se trebalo djelovati na izazove s kojima se suočava romska zajednica.

Glavne točke izlaganja i identificirani problemi

- Osnovne statistike o Romima u Hrvatskoj ukazuju na dimenzije problema s kojima se susreće romska zajednica u obrazovanju kao i u svim ostalim aspektima života: oko 84 % pripadnika romske zajednice u Hrvatskoj je nezaposleno, od preostalih 16% samo 6,5% je stalno zaposleno; stopa ispadanja djece iz osnovnoškolskog sustava je oko 90%; sveukupno u Hrvatskoj ima 13 registriranih romskih studenata upisanih u VO-u (3 u Čakovcu; 8 u Zagrebu; 2 u Osijeku).⁸
- Iz navedenih podataka jasno je da se ne može ozbiljno govoriti o Romima u VO-u nego da je najveći problem (ali i osnovni preduvjet povećanja broja Roma u VO-u) kvalitetno predškolsko, osnovnoškolsko i srednjoškolsko obrazovanje Roma.
- Za uzroke ispadanja iz osnovne škole, postotak od 90% ukazuje na to da problem nije samo u romskoj zajednici, nego dovodi u upitnost kvalitetu pruženog osnovnoškolskog obrazovanja. Uzroci općenito lošeg postojećeg stanja dolaze i s manjinske i s većinske strane. S većinske strane uzroci uključuju stoljetne predrasude, jezičnu izolaciju i getoizaciju Roma u Hrvatskoj, ali i slabe kapacitete obrazovnih institucija za kvalitetan rad s djecom različitih etničkih i socijalnih grupa. S manjinske strane glavni uzroci su određene odlike romske tradicije (plemenski odnosi; usmena kultura; itd.) koje su ponekad prepreka većem postotku obrazovanih, ali i romski nevladin sektor koji je nerazvijen i ne može učinkovito zadovoljiti potrebe te zajednice.

⁸ Navedene statistike su problematične jer to nisu podaci za cijelu romsku populaciju: odnose se samo na one Rome koji su registrirani na Zavodu za zapošljavanje u Čakovcu i Zagrebu. Općenito postoji ozbiljan problem s nedostatkom točnih statistika o Romima u Hrvatskoj: romska populacija u RH brojila je 11,000 pripadnika prema službenim statistikama, a između 30-40,000 prema neslužbenima.

- Mjere za rješavanje ovih problema su donesene na međunarodnoj razini, ali i na nacionalnoj razini u Hrvatskoj. Iz perspektive uključivanja ovih mjera u strateške dokumente, RH je usvojila Akcijski plan Desetljeća za Rome (2005.) kao i Nacionalni plan Vlade RH za Rome (2003.). Unutar ovih strateških dokumenata, RH se između ostaloga obvezala na potporu besplatnih vrtičkih programa i produženih boravaka u osnovnoškolskom obrazovanju, kao i na stipendiranje učenika i studenata pripadnika romske zajednice.
- Međutim, usprkos navedenim mjerama, glavna pitanja koja se moraju postaviti su: kako osigurati kontinuitet tih mjera, programa i potpora, te kako osigurati potrebnu *kvalitetu* samog obrazovanja.
- Zaključak ove prezentacije sažet je u sljedećem citatu: „Romi ne trebaju pravo na obrazovanje, jer oni ga već imaju. Trebaju pravo na kvalitetno obrazovanje i na jednak pristup obrazovanju.“

Predložene mjere

- **Budući da je obrazovanje ključni instrument društvene integracije i poboljšanja socijalnog statusa, društvo mora dodatno i posebno ulagati u pripadnike određenih manjina ili marginaliziranih skupina.**
- **Uz mjere MZOŠ-a na razini predškolskog, osnovnoškolskog i srednjoškolskog obrazovanja, potrebne su dodatne mjere osiguravanja kvalitete i ne-diskriminacije (npr. integriranost u školama; suradnja s roditeljima; kontinuirana edukacija kadra koji radi s romskom djecom, itd.). Također, sve mjere koje je vlada donijela trebale bi uvijek biti provedene u suradnji s romskim udrugama.**
- **Za visoko školstvo, potrebne mjere mogle bi uključiti mjere pozitivne diskriminacije (kvote za upis studenata Roma), povezivanje obrazovanja sa zaposlenjem (stipendije uvjetovane radom u javnoj upravi/javnim poduzećima/privatnom sektoru), besplatnu poduku za studente i osiguran boravak u studentskim domovima. Troškovi ovakvih mjera ne bi bili preveliki s obzirom na potencijalni broj studenata i koristi koje društvo dugoročno dobiva.**

Komentari diskutanata

Bajro Bajrić, Udruga Romi za Rome Hrvatske

- Udruga Romi za Rome Hrvatske radi u području obrazovanja pružajući pomoć romskoj djeci od predškolskog do srednjoškolskog obrazovanja, uključujući i programe za zadržavanje u školskom sustavu.
- Pozitivna diskriminacija za upis Roma na fakultete nije poželjna ni potrebna, jer iako Udruga Romi za Rome podržava one koji se žele uključiti u visoko obrazovanje, takva mjera bi bila primjer politiziranja problema Roma, koje bi moglo imati negativne posljedice.
- Jedan od izazova za hrvatske Rome je kako ostati Rom usprkos snažnim procesima asimilacije pri integraciji u hrvatsko društvo.
- Obrazovanje Roma stoga mora biti popraćeno edukacijom ne-Roma o Romima kako bi ih mogli bolje razumjeti i prihvatiti.

Alen Tahiri, student Fakulteta političkih znanosti u Zagrebu

- Njegovo je iskustvo studiranja u Zagrebu bilo vrlo pozitivno. Potvrdio je da postoji jedan općeniti problem i to u tome što nema dovoljno obostrane komunikacije između romske zajednice i ne-Roma.
- Pohvalio inicijativu MZOŠ-a za stipendiranje studenata, ali naglasio i jednu ozbiljnu manjkavost: stipendije jako kasne i to može ozbiljno ugroziti one studente bez drugih financijskih sredstava. Također, postoji problem u informiranju jer puno mladih Roma nije uopće svjesno da postoji mogućnost stipendiranja.
- Što se tiče pitanja identiteta, spomenuo je da osjeća da se zatvaraju vrata i s manjinske i većinske strane te da su upitne njegove mogućnosti zapošljavanja nakon završetka fakulteta.

DISKUSIJA

Komentar: Adaleta Stanzer, Udruga Romski putevi. Dosadašnje iskustvo u radu s MZOŠ-om je bilo veoma gorko. Naime, stipendije jako kasne i djeca iz srednje škole ponekad čekaju do godine dana na isplatu stipendija. Također cijela procedura za ostvarivanje stipendiranja je prezahtjevna za romske obitelji – tvrdi da romska djeca i njihovi roditelji (koji su uglavnom nepismeni) nisu u stanju predati potrebnu dokumentaciju. Svim romskim učenicima treba pomoć da realiziraju pravo na stipendiju. Na kraju, puno učenika nije uopće informirano da imaju pravo na stipendiju.

Drugi problem jest da je bilo nemoguće uspostaviti suradnju s MZOŠ-om te da ne odgovaraju na upite ili sugestije koji su njima upućeni.

Komentar: dr. Zovko, Institut za filozofiju. Najpotrebnije je pružiti neposrednu pravnu pomoć romskim obiteljima u samim romskim naseljima jer većina roditelja su nepismeni i vrlo im je teško putovati izvan naselja kako bi se konzultirali u nadležnim gradskim uredima. Drugi problem jest da unutar same romske zajednice treba povećati svijest da je obrazovanje poželjno, jer postoje primjeri pritiska unutar te zajednice da se romska djeca ne školuju. Treći problem jest da je ostvarenje obećanih mogućnosti od strane države zaista manjkavo (npr. romska djeca ne dobiju obećane materijale i knjige na vrijeme).

Odgovor/komentar: Bajro Bajrić: Naveo da usprkos tomu što Zakon o obveznom osnovnoškolskom obrazovanju propisuje da su romska djeca obvezna ići u školu te da treba sankcionirati roditelje one djece koja ne pohađaju školu, taj zakon se slabo implementira (od strane Centara za socijalnu skrb koja trebaju provjeriti poštuje li se Zakon). No izuzeci postoje u nekim slučajevima, npr. u Međimurju, gdje skoro sva djeca idu u školu.

G. Bajrić se složio da postoji niz problema u romskoj zajednici, da ona nije zrela za ono što bi trebala podnijeti, te da romsko jedinstvo u Hrvatskoj ne postoji. Također, složio se da postoje negativne tendencije u romskom nevladinom sektoru gdje veliki broj udruge manipulira problemom Roma samo kako bi profitirali. Naglasio je da se radi i na rješavanju tih problema.

Odgovor: Jagoda Novak. Što se tiče pravne pomoći za Rome postoji nevladina organizacija Hrvatski pravni centar koja već pruža takvu pomoć, kao i Hrvatski helsinški odbor za ljudska prava, koji daje pravnu pomoć za zaštitu ljudskih prava.

Što se tiče kašnjenja stipendija, ovo je upravo primjer posljedica sporosti uprave i izostanka kontinuiteta programa spomenutih u prezentaciji – stipendija koja kasni često uopće nije korisna stipendija.

Pitanje: Gordana Bosanac, Centar za mirovne studije: S trenutnim rigoroznim integracijskim sustavom hrvatski građani ne mogu ništa naučiti o Romima i učenje je samo jednosmjerno. Postoji li obostrani model edukacije gdje ne-Romi mogu naučiti o Romima?

Odgovor: Jagoda Novak. Potvrdila da postoje programi edukacije Udruge Romi za Rome namijenjeni ne-Romima, ali oni nisu institucionalni. Navela je i još jedan ozbiljan problem u tome što romska kultura nije uključena u hrvatski kurikulum.

Odgovor: Bajro Bajrić. Postoji primjer na Pedagoškoj akademiji u Čakovcu gdje studenti mogu praksu odraditi u školama gdje se školuju i romska djeca – ti studenti su educirani o osnovama romske kulture kako bi mogli uspješno raditi s romskom djecom. Također, Čakovec je uspješan primjer organiziranih aktivnosti (podržan sa strane lokalne zajednice) gdje se provodi razmjena kulturnih i drugih specifičnosti romske kulture i većinske kulture. Međutim ove su inicijative isključivo lokalnog karaktera.

Nadopuna: Adaleta Stanzer, Udruga Romski putevi. Smatra da se Zakon o obveznom osnovnoškolskom obrazovanju uopće ne provodi kada je riječ o romskoj djeci. Spomenula i druge primjere edukacije ne-Roma, kao što je program učenja romskog jezika.

Komentar: Luka Juroš, MZOŠ, Uprava za visoko obrazovanje. Spomenuo da je usprkos tome što ne radi u Upravi za nacionalne manjine, zapisao sve komentare i potvrdio da će u izvještaj MZOŠ-u prenijeti sve iznesene stavove.

Zaključci moderatorice: Andrea Feldman, Institut za demokraciju. Izlaganja i diskusija su jasno ukazali na to da postoje s jedne strane brojni problemi koji su direktno vezani uz samu romsku zajednicu (teški uvjeti života; problemi u obrazovanju), ali s druge strane da postoje problemi koji se nalaze na jednom dubljem nivou: oni odražavaju nesigurnost u načinu na koji razumijemo vlastitu kulturu – kao isključivu, homogenu ili pluralnu.

2. STUDENTI S INVALIDITETOM U HRVATSKOM VISOKOM OBRAZOVANJU: VRIJEME PROMJENA

Damir Kvesić (Udruga studenata s tjelesnim invaliditetom „Korak“)

Sažetak

Damir Kvesić je dao osvrt na trenutno stanje u hrvatskom sustavu VO-a iz perspektive studenata s invaliditetom. Presentacija je istaknula da je situacija u Hrvatskoj loša: sustav se nije prilagodio potrebama studenata s invaliditetom, uz tek nekoliko izuzetaka, a podrška studentima invalidima u informacijskom i fizičkom smislu postoji samo u parcijalnom ili u neinstitucionalnom smislu.

Glavne točke izlaganja i identificirani problemi

- Kvesić je istaknuo da je on i dobra i loša osoba za govoriti o ovoj temi: s jedne strane on sam proživljava probleme studenata s invaliditetom tako da može ukazati na određene konkretne probleme s kojima se oni susreću, a s druge strane, on nije stručnjak niti profesionalac u punom radnom odnosu na tom području.
- Osnovni problem za studente s invaliditetom je upravo činjenica da ne postoji profesionalna osoba ni institucija koja radi za interese studenata s invaliditetom. Već nekoliko godina se službeno govori o formiranju tijela poput *Ureda za studente s invaliditetom* čiji bi glavni cilj bio informiranje o uvjetima studiranja i o studentskom životu, no te inicijative do sada nisu urodile konkretnim plodom.
- Konkretni problemi studenata s invaliditetom su sljedeći:
  - (a) **Problemi fizičke naravi:** potreba za fizičkom dostupnošću zgrada visokoškolskih institucija
  - (b) **Problemi informiranja:** potreba za općenitim informacijama o prilagođenosti sustavu u smislu fizičke dostupnosti, kao i o studijskim mogućnostima.
- Što se tiče fizičke dostupnosti visokoškolskih institucija u RH, situacija je loša – nije imao konkretnih podataka, ali mnogi fakulteti i visoke škole na području Zagreba su nedostupne ili jako slabo dostupne, što samo po sebi onemogućuje studiranje na tim institucijama. Ne postoji „globalna politika“ za rješavanje tog problema, tako da je sve prepušteno pojedinim fakultetima – neki od njih imaju sluha i izdvajaju sredstva za prilagođavanje svojih institucija, ali većina još uvijek to ne čini. Istaknuo je da je Filozofski fakultet u Zagrebu zaista primjer prilagođenosti studentima s invaliditetom.
- Usprkos tome što su određene zgrade (i objekti) *arhitektonski* prilagođeni osobama s invaliditetom, jedna bitna kritika ovog procesa jest da se razmišljalo samo parcijalno, a ne u složenijem sustavu razmišljanja. To ponekad

dovodi do apsurdnih situacija, npr. studenti imaju prilagođen smještaj, sobu i krevet, ali za sve ostale potrebe, kao što su put i prijevoz do fakulteta, prehrana te ostali sadržaji studentskog života, student se mora pobrinuti sam. U svakodnevnom životu, dosta pomoći za studente s invaliditetom dolazi iz vlastite inicijative, prijatelja i obitelji, ali to nije rješenje.

- Što se tiče informacija, ne postoji institucionalni izvor informacija koji daje podatke o mogućnostima studiranja na različitim fakultetima ili o prilagođenom smještaju. Također, istaknuo je kako je više puta službeno zatražio informacije, no nigdje ih nije mogao dobiti. Sve potrebne informacije dobio je samo zahvaljujući naporima neinstitucionalne, nevladine udruge – Udruge Korak, koja je aktivno pristupala potencijalnim studentima i informirala o mogućnostima studiranja za osobe s invaliditetom.

Predložene mjere

- **S obzirom na nizak broj visokoobrazovanih u RH, država bi se trebala pobrinuti za svakog svog studenta. Posebno treba potpomagati svoje najslabije i najranjivije članove i to maksimalno koliko je u nekom moralnom i civilizacijskom okviru moguće.**
- **Svi studenti moraju imati jednaka prava, od mogućnosti samog studiranja do pružanja resursa za obavljanje zadataka. Stoga visokoškolske institucije moraju osigurati ne samo fizički dostupne i prilagođene zgrade i smještaj, nego se pobrinuti i za ostale potrebe studenata, uključujući prijevoz i prehranu, kao i pomoć pri samom radu (npr. dodatno vrijeme za ispite i obavljanje zadataka).**
- **Formiranje informacijskog okvira u obliku Ureda za studente s invaliditetom čiji bi glavni cilj bio informiranje o mogućnostima te uvjetima studiranja, o prilagođenosti sustava VO-a (u smislu fizičke dostupnosti), te o studentskom životu.**

DISKUSIJA

Komentar: Teo Matković, Pravni fakultet Zagreb. U kontekstu ekspanzije čiji je cilj osigurati maksimalni broj studenata, postoji opasnost da se neće misliti na grupe koje su manje glasne, vidljive i prisutne. Stoga je vrlo bitno da manjine i grupe studenata s posebnim potrebama ne zaostaju i da krenu korak naprijed.

Odgovor: Damir Kvesić. Kao što je bilo rečeno u drugim prezentacijama, nedostaje puno podataka o studentima u hrvatskom sustavu VO-a, naime ne postoji ukupan broj ili profil studenata s invaliditetom. Ovaj nedostatak znači da se ne može konstruirati jasna politika koja bi ponudila konkretna rješenja.

Pitanje: Ninoslav Šćukanec. Institut za razvoj obrazovanja. Pitanje o točnim djelatnostima Udruge Korak.

Odgovor: Damir Kvesić. Udruga Korak pruža pomoć studentima s invaliditetom pri upisu na fakultet, savjete o dostupnosti fakulteta, osigurava besplatan prijevoz u Zagrebu i dobiva sredstva od MZOŠ-a. Iako važni, to su uglavnom „sitni birokratski“ poslovi, no udruga se ne bavi strategijama za poboljšanje položaja studenata s invaliditetom, niti je uključena u savjetovanje onih koji rade na izradi bilo kakvih strategija.

Komentar: Emira Bečić, MZOŠ, Uprava za znanost. Istina je da nema podataka o točnom broju studenata s invaliditetom. Međutim, spomenula da nije samo MZOŠ odgovoran za prikupljanje tih informacija nego i druga državna tijela, kao i same ustanove VO-a. Hrvatski fakulteti do sada nisu prikupljali takve podatke. Međutim, prije 3 godine radila se *ad hoc* anketa o broju studenata s invaliditetom u RH, i došlo se do broja od oko 200 studenata (nije imala točne podatke).

Komentar/predložena mjera: Jagoda Novak, Centar za ljudska prava. Jedan konkretan prijedlog za probleme studenata s invaliditetom jest da je pokrenuta ideja (od strane saborske zastupnice Vesne Škulić) da se osnuje Ured pravobranitelja za osobe s invaliditetom. Trenutni Pučki pravobranitelj vrlo dobro radi, i radi se na tome da treba dobiti veću potporu od vlade. Udruga Korak bi mogla zagovarati taj projekt i inzistirati da ova inicijativa zaživi.

Odgovor: Damir Kvesić. Što se tiče javnog zagovaranja, to izvrsna ideja. Ali udruga Korak je mala i nema kapaciteta za takav rad. Takvo zagovaranje bi trebala poduzeti organizacija koja je snažna i institucionalizirana, koja bi radila sve od statistika do kreiranja registra institucija s prilagođenim zgradama, itd. U protivnom će se sve opet svesti na improvizaciju.

Komentar/predložena mjera: dr. Zovko, Institut za filozofiju. Konkretan prijedlog bio bi da se zatraži od svakog fakulteta da imenuje jednu osobu (među nastavnim osobljem) koja bi bila odgovorna za pitanja studenata s invaliditetom (možda se sličan model može primijeniti i na rad sa studentima pripadnicima manjina). Na ovaj način bi se redovno na sjednicama nastavnog vijeća razmatrale potrebe i problemi navedenih studenata te moguća rješenja. Na taj način bi se mogli prikupljati podaci i statistike o studentima na svakom fakultetu.

Pitanje: Thomas Farnell, Institut za razvoj obrazovanja. Hrvatski savez udruga tjelesnih invalida (HSUTI) radi na nacionalnom nivou i predstavlja interese osoba s invaliditetom. Bi li taj savez mogao biti moguće rješenje u smislu partnera za zagovaranje interesa studenata s invaliditetom?

Odgovor: Damir Kvesić. HSUTI objedinjuje puno raznih udruga tjelesnih invalida, i u tom smislu je zaista „institucija“, što znači da je situacija prilično konfuzna, i da svaka udruga ima svoje različite interese.

Komentar: Predrag Šipka, Ured za ljudska prava Vlade RH. Objektivno gledajući, u zadnjih 15 godina učinjeno je mnogo u odnosu na prethodno stanje u ostvarivanju prava osoba s fizičkim i drugim teškoćama (mjere poput Strategija borbe za prava invalidnih osoba; Zakon o radu; i Akcijski plan za suzbijanje diskriminacije). Postoje i brojne udruge koje predstavljaju interese osoba s invaliditetom, tako da postoji i značajan socijalni *lobby*. Također, Ured za ljudska prava je čak bio i kritiziran od strane organizacija civilnog društva da su primarno dodjeljivali financijsku potporu projektima udruga osoba s invaliditetom.

Odgovor: Damir Kvesić. Nije sporno da mnoge ugrožene skupine trebaju sredstva. Ali sporno je u kontekstu toga da je Hrvatska izabrala put prema Europskoj uniji, jer se zna što EU propisuje i kakvi su međunarodni (i civilizacijski) standardi na ovom području te da ih Hrvatska mora ispunjavati. Nije dovoljno reći da je sada bolje nego što je bilo prije 10 ili 30 godina.

Komentar/predložena mjera: Danijela Dolenc, Institut za društvena istraživanja. Što se tiče problema vezanih uz nedostatke podataka i statistika (koji se provlači kroz ovaj skup), razlog je u tome što je jedini pravi izvor podataka Državni zavod za statistiku, koji prikuplja podatke o obrazovanju, kao i o svim drugim područjima, na vrlo agregiranom i općem nivou. Zbog toga, Danijela Dolenc apelira na akademsku zajednicu (i studente i osoblje) da iskoriste jednu od mogućnosti koje donosi Bolonjski proces, a to je otvaranje Ureda za osiguranje kvalitete na fakultetima, koji mogu samostalno prikupljati razne podatke o pojedinom fakultetu, npr. o socijalnoj strukturi studenata. S ovakvim podacima stručnjaci i znanstvenici bi u području obrazovanja mogli zaista pomoći dajući jasniju sliku kao podlogu za bilo kakve konkretne politike.

Zaključni moderatorice: Andrea Feldman, Institut za demokraciju. Navedeno je puno dobrih prijedloga i tema o kojima će se morati detaljnije promišljati te donositi dugoročnije planove i projekcije – od najhitnijih problema, kao što je fizički pristup obrazovanju za osobe s invaliditetom, do nekih kompleksnijih pitanja kao što su evidencija studenata s invaliditetom te pitanje statistika u području VO-a.

Ono što je bilo posebno vrijedno u raspravi bila je, s jedne strane, podrška individualnim naporima nevladine scene da se ta scena puno brže i kvalitetnije poveže s vladinim institucijama, a s druge strane ohrabivanje na samostalni nastup sveučilišta kada se radi o ovim temama.

3. POQUEERENI SUSTAV - ZAŠTO *QUEER* TEORIJA IMA *QUEER* POZICIJU UNUTAR HRVATSKOG OBRAZOVNOG SUSTAVA?

Gordan Bosanac, M.A. (Centar za mirovne studije/Queer Zagreb)

Moderatorica: mr. sc. Sanja Potkonjak (Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu)

Sažetak

Prezentacija Gordana Bosanca definirala je *queerteoriju* koja se bavi znanošću, kulturom i identitetima biseksualnih, homoseksualnih i transeksualnih osoba te je ponudila sliku stanja *queerteorije* u Hrvatskoj. U prezentaciji se ustvrdilo da je hrvatski školski sustav „hetero-normiran“ što dovodi do marginalizacije i izolacije LGBT (Lesbian, Gay, Bisexual and Transsexual) identiteta, a dominantna većina ostaje zakinuta za obrazovanje o *queerteoriji*.

Glavne točke izlaganja i identificirani problemi

- Definicija *queerteorije* - bavljenje znanošću, kulturom i identitetima biseksualnih, homoseksualnih i transeksualnih osoba.
- Putem osobnog iskustva u hrvatskom obrazovnom sustavu, autor prezentacije naglašava da osobe homoseksualnog identiteta ostaju zakinute za dodatne informacije o svom identitetu.
- Svjetska iskustva pokazuju da *queerteorija* najlakše ulazi u VO, odnosno na sveučilišne programe, dok je ulazak u srednjoškolski obrazovni sustav teži, a o osnovnoškolskom se ni ne pomišlja, posebno u Hrvatskoj jer nadležno ministarstvo nema rješenje niti za uvođenje seksualne edukacije u škole.
- Bitno je tematizirati LGBT identitete iz dva razloga:
  - a. Zbog samih LGBT osoba i osnaživanja njihovih identiteta, te da se izbjegne marginalizacija kojoj su prepušteni ti identiteti zbog „hetero-normiranosti“ hrvatskog obrazovnog sustava.
  - b. Zbog same heteroseksualne većine koja ne bi smjela biti zakinuta za znanje o spolnim/rodnim manjinama. Iz neznanja i neobrazovanosti o kulturama spolnih i rodni manjina proizlazi nasilje.
- Definicija „hetero-normiranosti“ hrvatskog obrazovnog sustava koju koriste *queerteoretičari* u Hrvatskoj proizlazi iz hrvatskog javnog diskursa i izjava zastupnice Lucije Čikeš o heteroseksualnom svemiru, čime se isključuje istospolna ljubav i želja te mogućnost postojanja transrodnog identiteta iz čega proizlazi homofobija.
- Udruga Queer Zagreb se odlučila na radikalni potez i proglasila „hetero-normiranost“ nasiljem. Pokušali su objaviti knjigu Queer bajke, koju nije podržalo Ministarstvo kulture, ali su prava za knjigu ipak otkupljena i knjiga će biti objavljena.
- U prezentaciji se postavlja pitanje što zapravo postoji od *queerteorije* na hrvatskim sveučilištima? Na Sveučilištu u Rijeci postoji kolegij pod nazivom „Spolni i rodni identiteti“, no *queerteorija* se najčešće tematizira unutar drugih kolegija (većinom su to kolegiji koji se bave francuskom kulturom i neki kolegiji iz umjetnosti). G. Bosanac ističe da je ukupno to vrlo mali dio kurikuluma.
- Izvan hrvatskih sveučilišta postoji niz neformalnih obrazovanja o *queerteoriji* npr. Centar za mirovne studije ima kolegij pod nazivom „Uvod u *queerteoriju*“ koji se sustavno bavi *queerteorijom*.
- Na sveučilištima također ne postoje deklarirani LGBT stručnjaci koji bi se bavili *queerteorijama* i javno ih zagovarali, postoji tek nekoliko heteroseksualnih profesora koji se bave tim temama i djeluju proaktivno.

Anti-*queer* profesori su puno glasniji (npr. prof. Dubravka Hrabar ili prof. Grudelj) na čije anti-*queer* izjave nije reagirala ni sveučilišna ni akademska zajednica u Hrvatskoj.

- Hrvatska sveučilišta također nemaju niti grupe podrške za studente LGBT identiteta tako da nemamo podatke kroz kakve oblike diskriminacije ili marginalizacije prolaze ti studenti.
- Ipak, dogodili su se određeni pomaci, pretežno u pravnom okviru i to 2003. godine u Zakonu o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju gdje se u Članku 77. navodi kako seksualna orijentacija ne smije biti razlogom zabrane ulaska osoba u obrazovni sustav; zatim Zakon o istospolnim zajednicama i Zakon o ravnopravnosti spolova kojima se zabranjuje diskriminacija temeljena na seksualnoj orijentaciji. No i dalje dolazi do prešućivanja identiteta i prolaska kroz sustav bez identificiranja.

Predložene mjere

- **Potrebno se boriti protiv hetero-normiranosti i homofobičnosti putem otvaranja obrazovnog sustava i uvođenjem kolegija o *queer* teorijama na sveučilišta.**
- **U hrvatskom obrazovnom sustavu LGBT identiteti imaju pravo na obrazovanje, ali im je uskraćeno pravo na obrazovanje o vlastitim identitetima.**
- **Potrebno je osnažiti profesore koji pripadaju seksualnim/rodnim manjinama kako bi mogli javno zagovarati LGBT identitete.**
- **Treba uvesti proaktivne, a ne samo pravne mjere koji će suzbijati diskriminaciju temeljenu na seksualnoj orijentaciji i rodnom izražavanju.**

DISKUSIJA

Uvod u diskusiju: moderatorica Sanja Potkonjak. Smatra kako se artikuliranjem i *brandingom* pojma *queer* teorije radi se na vidljivosti tog problema. Pravo na obrazovanje uključuje i pravo na određeni sadržaj, u ovom slučaju o kulturi LGBT identiteta. Ističe kako je potrebno dati pravo *queer* teoriji da pristupi na akademski nivo jer svi kulturni i društveni sadržaji imaju legitimno pravo biti dio kurikuluma. Problem u slučaju *queer* teorije je da osim potrebe za akademskim discipliniranjem spoznaje o *queer*u postoji i konkurentna obrazovna politika u smislu aktivističke scene koja ima vlastitu obrazovnu taktiku. Kako bi se ostvarilo pravo svakog čovjeka na sveučilištu na sve obrazovne sadržaje potrebno je pretvoriti aktivističku politiku inauguriranja određenog znanja u sustavnu prezentaciju *queer* kulture i identiteta.

Pitanje: Ninoslav Šćukanec, Institut za razvoj obrazovanja. Što je Queer Zagreb, a što je Centar za mirovne studije?

Odgovor: Gordana Bosanac. Queer Zagreb je *queer* udruga koja se bavi kulturom i organizacijom kulturnih manifestacija (*Queer Zagreb festival*) te predstavljanjem kulturnih matrica koje pridonose razvitku društva tolerancije. Centar za mirovne studije je organizacija s aktivističkim programom mirovnih studija unutar koje g. Bosanac predaje *queer* teoriju.

Pitanje: dr. Zovko, Institut za filozofiju. Zanimalo ju je radi li Queer Zagreb nešto po pitanju tolerancije prema heteroseksualnim osobama. Zbog izjašnjavanja nekih pripadnika homoseksualnog opredjeljenja protiv onoga što nazivaju ideološkom monogamijom i normativnom heteroseksualnošću, ponekad se heteroseksualne osobe osjećaju ugroženo, posebno kada se radi o lobiranju za uvođenje seksualne edukacije u osnovnoškolsko obrazovanje (posebice uzevši u obzir primjere scena homoseksualnog odnosa). Dr. Zovko dovodi u pitanje važnost seksualne orijentacije u okviru ljudskog identiteta i smatra da smo žrtve društva koje seks stavlja na najviši stupanj u formiranju identiteta, dok postoji mnogo drugih segmenata koji sudjeluju u formiranju identiteta. Dr. Zovko smatra da je to posebno važno uzeti u obzir kada se razmišlja o uvođenju seksualne edukacije u osnovne škole. Mišljenje dr. Zovko je da treba dopustiti roditeljima da procijene kada je

najbolje da njihova djeca počnu dobivati takav oblik edukacije. Kakav je stav *queerteorije* i udruge Queer Zagreb o uvođenju seksualne edukacije u osnovnoškolsko obrazovanje?

Odgovor: Gordan Bosanac. Smatra da postoji elementarna pogreška u shvaćanju dr. Zovko koja je seksualnu orijentaciju direktno povezala samo sa seksom. Seksualna orijentacija je zapravo čitava kultura ponašanja i življenja, pa stoga gospodin Bosanac ne vidi zašto se npr. uz heteroseksualne svadbene obrede koji se pokazuju djeci u osnovnoj školi ne bi prikazivali i homoseksualni. Kao odgovor na pitanje što Queer Zagreb radi za pripadnike heteroseksualne većine, gospodin Bosanac navodi nedavno organiziranu kampanju „I homofobi su ljudi“ kojoj je cilj okrenuti perspektivu i time pomoći heteroseksualnim ljudima da savladaju strah i osjećaj ugroženosti od homoseksualnosti, posebno jer za takvo što doista nema valjanih razloga budući da trenutno ima samo 16 javno deklariranih homoseksualnih osoba u Hrvatskoj koje nikako ne ugrožavaju heteroseksualnu većinu.

Komentar: Gordana Lukač Koritnik. Komentirala kontroverze uvođenja seksualne edukacije u hrvatske škole na primjeru sudskog spora iz Danske koja se s problemom uvođenja seksualne edukacije u škole bavila još 1976. godine. Gospođa Lukač Koritnik je zaključila da bez obzira na školsku dob u kojoj se seksualna edukacija uvodi, ta edukacija mora biti pluralna i u njoj mora biti zabranjena svaka indoktrinacija. Seksualna edukacija je potrebna jer se djeca sve ranije upuštaju u seksualne odnose i moraju biti informirana o spolnim bolestima, kontracepciji i sl.

4. PROMICANJE RODNE PERSPEKTIVE U OBRAZOVANJU - HRVATSKI SVEUČILIŠNI SUSTAV

Jasminka Pešut, dipl. sociologinja (Centar za ženske studije)

Sažetak

Prezentacija se bavila promicanjem rodne perspektive kao oblika prava na obrazovanje u hrvatskom sveučilišnom sustavu i to na primjeru koji provodi Centar za ženske studije, naglašavajući kako je Centar jedino mjesto u Hrvatskoj koje nudi cjeloviti multidisciplinarni program iz ženskih studija.

Glavne točke izlaganja i identificirani problemi

- Centar za ženske studije osnovan je 1995. godine, a danas već postoje kolegiji i sadržaji unutar sveučilišta koji se isto tako bave temama ženskih studija.
- Vezano uz razvoj i uvođenje žensko studijskih obrazovnih modela dolazi do dinamičke napetosti između institucionalnog i izvaninstitucionalnog obrazovanja gdje se oblikuju nediskriminatorne obrazovne prakse i sadržaji.
- Nova vizija visokog obrazovanja u međunarodnom i nacionalnom okružju isključuje diskriminaciju na razini spola, roda, rase, jezika, religije itd., a uključuje multidisciplinarnost i multietičnost, pretpostavlja nove sadržaje, preporuča kritičko učenje o ženama i muškarcima te cjelovit sustav mjera u cilju preobrazbe visokog obrazovanja i društva. Preporučaju se promjene u kurikulumima kako bi se uvažila rodna dimenzija u poštivanju ljudskih prava.
- U tom kontekstu afirmiraju se rodne ženske studije kao područje učenosti koje utječe na preobrazbu visokog obrazovanja uklanjajući rodne razlike u kurikulumima i istraživanju kako bi došlo do ujednačene zastupljenosti žena i muškaraca u studentskoj i predavačkoj populaciji unutar sveučilišta i to na svim razinama odlučivanja.

- Zbog potrebe integriranja rodne perspektive unutar europskih politika i na osnovu preporuka za visoko obrazovanje u 21. stoljeću, ženski studiji kao akademska disciplina postaju područje gdje se podižu standardi ljudskih prava, što nažalost u Hrvatskoj još nije slučaj.
- Afirmacija ženskih studija u hrvatskom kontekstu odvijala se putem afirmacije samog Centra za ženske studije. Povijest djelovanja Centra: osim znanstvenog i istraživačkog rada Centar sudjeluje u izradama magistarskih i znanstvenih radova iz žensko studijskih tema. Od 2000. godine na inicijativu tadašnjeg Povjerenstva za pitanja jednakosti Vlade RH i Ministarstva znanosti, Centar za ženske studije otvara se prema drugim institucijama i sveučilištima (predstavljanje u Rijeci, Splitu, Zadru, Zagrebu i dr.) kako bi se potakla rasprava o modelima ženskih i rodni studija na sveučilištu. Afirmacija se nastavila 2003. godine akcijskim istraživanjem kojim su se legitimirali ženski studiji kao znanstvena disciplina kako bi se uveli na sveučilište.
- Rezultati akcijskog istraživanja okupljeni su u Studiji Centra za ženske studije, a potpisani su i sporazumi o suradnji i to s Filozofskim fakultetom u Zagrebu, potom s Odsjekom za talijanistiku Filozofskog fakulteta u Zadru. Centar je zatim sudjelovao na izradi obrazovnog visokoškolskog programa iz kulturologije na Filozofskom fakultetu u Rijeci i u izradi kurikuluma o demokratskom građanstvu pri Filozofskom fakultetu u Zagrebu.
- Od 2005. godine, nakon pregovora o integraciji žensko studijskih programa u sveučilište predstavnice Centra za ženske studije dobivaju pozive za gostovanja na hrvatskim sveučilištima. Napori Centra za ženske studije rezultirali su unošenjem u zakonodavno pravni okvir 2003. godine – amandman Zakona o ravnopravnosti spolova (o sadržaju žensko studijskih programa i rodno osjetljivom obrazovanju).
- Trenutna situacija u Hrvatskoj: postoje razni oblici ženskih studija na hrvatskim sveučilištima i to kao rezultat zagovaranja Centra za ženske studije. S obzirom na paradigmu znanja, prisutnost takvih kolegija i sadržaja omekšala je mizoginu matricu visokog obrazovanja, međutim žensko studijske teme i kolegije potrebno je strukturirati u konkretan program ili odsjek kako se ti sadržaji ne bi izgubili među svim ostalima.

Zaključci:

- **Ženski studiji su trenutno pozicionirani između rodno osviještene politike (*gender mainstream*) i otpora prema ženskim studijima, kao izdvojenom polju spoznaje koji autonomno kreira svoje programe. Ženski studiji kao integrirani model na sveučilištima ključni su za afirmaciju novog modela poučavanja te za afirmaciju ljudskih prava.**
- **Ženski studiji narušavaju patrijarhalnu zgradu znanja i inzistiraju na orodaavanju i seksualizaciji znanja te zahtijevaju da se modeli spoznaje primjere specifičnim rodni i spolni područjima.**
- **Ženski studiji otvaraju pitanje političnosti spoznaje i upućuju na činjenicu da žene kreiraju epistemologijske modele znanja i da nisu samo pasivne pronositeljice znanja.**

5. ŽENSKA PRAVA U PROCESU OBRAZOVANJA - OSVRT NA SPOLNO UZNEMIRAVANJE NA HRVATSKIM SVEUČILIŠTIMA

Prof. dr. sc. Smiljana Leinert-Novosel (Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu)

Sažetak

Predavanje se odnosilo na nekoliko povezanih cjelina koje se tiču ženskih prava u društvu, dovodeći u vezu djelovanje žena u visokom obrazovanju s istraživanjem o spolnom uznemiravanju na sveučilištima, koje je poslužilo kao pokazatelj nivoa komunikacijske kulture na sveučilištu što je ujedno i indirektni pokazatelj stanja ženskih prava i društvenog položaja.

Glavne točke izlaganja i identificirani problemi

Položaj žena u hrvatskom društvu i VO-u

- Prof. Leinert-Novosel započela je prezentaciju uvodom u trenutno stanje ženskih prava u obrazovanju dajući povijesni presjek od kraja II. Svjetskog rata do 1990-ih. Smatra da nakon 1990-ih u Hrvatskoj dolazi do nelagodne situacije u pogledu ravnopravnosti spolova uslijed tzv. retradicionalizacije, iako je istovremeno postojala i struja koja se vodila suvremenim načelima o ravnopravnosti spolova.
- Ako se želi značajnije utjecati na položaj žena u društvu, dokazano je da je potrebno inzistirati na organiziranju i provedbi izrazito visokih ulaganja u visokom obrazovanju, te na provođenju ideje da svi moraju imati pravo na jednak pristup i poticaj u obrazovanju.
- Prema Statističkom biltenu iz 2002. godine, gdje se statistike vode po spolu, vidljivo je da su u Hrvatskoj žene počele dominirati u studentskoj populaciji posebno u određenim znanstvenim područjima (društvenim, humanističkim i sl.). Dolazi gotovo do *feminizacije* određenih područja studija pa potom i profesija što može imati i negativne posljedice, jer je poznato da se manje ulaže u dominantno ženske profesije.
- Pozitivan je trend i da studentice u većem postotku završavaju svoje studije što im daje mogućnost da se osamostale i osiguraju svoj položaj u društvu. Prema trendovima zapošljavanja, pokazatelji govore da su muškarci više spremni na tržišni rizik dok žene traže stabilnije profesije. Na poslijediplomskoj razini žene su u većini slučajeva dostigle, a u nekim znanstvenim područjima i premašile, broj muškaraca. Posebno je značajno da je i na doktorskoj razini također došlo do izjednačenja broja muškaraca i žena.
- Paradoks hrvatskog VO sustava je u tomu što ta novoostvorena dominacija žena u visokom obrazovanju ne znači da im je omogućeno odlučivanje u tom području: 81% žena radi u osnovnoškolskom sustavu, gdje je 39% žena na mjestima ravnateljica, u srednjoškolskom sustavu zaposleno je 65% žena, a 32% njih su ravnateljice dok je u visokoškolskom nastavničkom kadru 62% žena, a samo je 12% dekanica. Iz tih podataka proizlazi da je s povećanjem razine odlučivanja udio žena sve manji usprkos njihovoj dominaciji kao zaposlenica u obrazovnom sustavu. Europa prati upravo pokazatelje stanja na pozicijama moći gdje je vidljivo da se još uvijek dovodi u pitanje sposobnost žena pri odlučivanju.
- Udio žena i odnosi moći posebno su vidljivi na sveučilišnoj razini, npr. Senat Zagrebačkog sveučilišta ima samo 17% žena u svome članstvu; Područno vijeće društveno-humanističkih znanosti (kao znanstveno područje u kojemu su žene dominantne po broju) ima samo 22% žena. Iz tih podataka proizlazi da u svim strukturama odlučivanja na sveučilištu radi tek 1/4 žena i ta ponižavajuća klima na sveučilištu odraz je klime u društvu, društvenih vrijednosti i odnosa među spolovima.
- U takvim odnosima moći unutar sveučilišta i zbog muške dominacije na pozicijama moći dolazi do raznih oblika uznemiravanja koje najčešće trpe pripadnice ženske studentske populacije.

Istraživanje o spolnom uznemiravanju na Sveučilištu u Zagrebu

- Istraživanje o spolnom uznemiravanju na sveučilištu pokazalo je da je stanje na sveučilištu preslika odnosa u društvu, a uvjetovano je hijerarhijom odnosa u institucijama gdje je profesor hijerarhijski jako udaljen od studenta/ice te se uslijed toga stvaraju pretpostavke za ostvarivanje uznemiravanja.
- Prof. Leinert-Novosel ponudila je nekoliko tumačenja seksualnog uznemiravanja na sveučilištu. Prema teoriji uloga smatra se da problemi između profesora i studenata/ica ne moraju biti preslika odnosa u društvu nego da se ponekad radi o iskakanju iz uloga do dimenzije seksualnog uznemiravanja. Drugi pak tvrde da je to problem komunikacijske naravi i da si neki profesori daju previše slobode i ležernosti u komunikaciji sa studentima/icama.
- Istraživanje o spolnom uznemiravanju provedeno je prije dvije godine na zahtjev Saveza studenata Hrvatske i Ženske grupe jedne nevladine organizacije, a htjelo je odgovoriti na sljedeća pitanja: postoji li spolno uznemiravanje na Sveučilištu u Zagrebu, je li to uopće važna tema za studentsku populaciju i ima li osobnih iskustava? Uzorak je bio 600 zagrebačkih studenata/ica iz različitih područja znanosti i fakulteta i odgovarali su na pitanja otvorenog tipa. Rezultati istraživanja pokazali su sljedeće: postoje različiti oblici spolnog uznemiravanja, a dominira neželjeno dodirivanje, prijedlozi za intimnim kontaktom i izravna ucjena ocjenom.
- Istraživanjem su se htjele utvrditi dimenzije onoga što predstavlja uznemiravanje i utvrđeno je da je to sve ono što kod studenta/ice stvara neželjenu reakciju. Teški oblici uznemiravanja su: neželjeno dodirivanje, poziv na večeru, prijedlog neželjenog kontakta i ucjena ocjenom. 6% ispitanika je doživjelo teže oblike uznemiravanja, što je pokazatelj da uznemiravanja ima, ali da nije toliko često. Ostali oblici koje su ispitanici ubrojili u lakše oblike uznemiravanja su neukusne šale i primjedbe, zurenje ili fiksiranje, poziv na kavu ili piće. Pokazalo se da takvi oblici ponašanja nisu jednokratni nego učestali te su na nekim institucijama čak identificirani profesori uznemiravatelji.
- Što se tiče posljedica uznemiravanja, polovica ispitanika nije direktno doživio/la uznemiravanja. Ženska studentska populacija se većinom žalila na nelagodu koju je doživjela (čak 98% spomenutih iskustava uznemiravanja doživjele su studentice); 20% ispitanica je izjavilo kako od toga ne prave tragediju i da se znaju s time nositi, dok je samo 1% studentica izjavilo da im takvo ponašanje profesora imponira.

Predložene mjere

- **Budući da se istraživanjem pokazalo da seksualno uznemiravanje na sveučilištu postoji, srećom u malom postotku, te da studenti u kontekstu spolnog uznemiravanja identificiraju više varijanti uznemiravanja jasno praveći razliku između težih i lakših oblika uznemiravanja, potrebno je pri sveučilištu osnovati etičko povjerenstvo koje bi se sustavno bavilo identifikacijom, dimenzijama i saniranjem tog problema kako bi se zaštitili studenti/ice.**
- **Za početak predlaže se postavljanje kutija za anonimne pritužbe na fakultete u kojima će se osim pritužbi na seksualno uznemiravanje, vjerojatno češće pronaći primjedbe o pojedinim profesorima u smislu gube li živce na predavanjima, kasne li na ispite i predavanja i sl.**
- **Budući da je istraživanje pokazalo da nema previše teških oblika uznemiravanja, prof. Leinert-Novosel smatra da se s lakšima treba naučiti nositi, odnosno da se treba osnaživati i postavljati prema takvom obliku komunikacije i zahtijevati da se ta komunikacija prilagodi.**
- **Spolno uznemiravanje na sveučilištima ne treba interpretirati kao ekstremno, nego treba osvještavati ljude da se o tome treba razgovarati, da se ti problemi moraju rješavati, da žrtve uznemiravatelja znaju uzvratiti i reagirati na takve pojave.**

Zaključak moderatorice: Sanja Potkonjak. Istaknula je kako su posljednja dva predavanja na simpoziju imala dodirnih točaka i sličnosti. U prvom se govorilo o novoj viziji visokog obrazovanja, a u drugom je obrazovanje bilo predstavljeno kao varijabla promjene te se tako pogodio cilj ovog simpozija. Oba predavanja su također istakla sukob na razini legislative i prakse, onoga idealnog i izvedenoga, zamišljenoga i ostvarenoga uz naglašavanje elementa europskog utjecaja i politike na hrvatsku stvarnost u smislu repozicioniranja visokog obrazovanja i standarda u obrazovanju u Hrvatskoj prema uvjetima Europske

unije. Potrebno je buditi svijest zajednice i inicijativama poticati zakonodavnu vlast da što prije donese zakone kako bi se hrvatski sustav prilagodio Europskoj uniji.

DISKUSIJA

Komentar: Gordana Lukač Koritnik. Napominje kako Zakon o ravnopravnosti spolova od 2003. godine zahtjeva da se svi statistički podaci skupljaju prema spolu. Budući da se statistike ipak nisu uvijek prikupljale prema spolu Ured pravobraniteljice za ravnopravnost spolova izradio je nekoliko amandmana da bi se takvo prikupljanje statistika počelo provoditi. Još uvijek ima propusta, kao što na primjer, u spomenutoj brošuri sa statistikama nema podataka o ženama pripadnicama pojedinih manjina. Ured pravobraniteljice je također tiskao 20.000 letaka kojima se pokušalo osvijestiti žene o njihovim pravima kako bi se smanjilo seksualno uznemiravanje. Isto tako priređen je i upitnik čiji su rezultati objavljeni.

Gospođa Lukač Koritnik ne slaže se s mišljenjem prof. Leinert-Novosel kada se radi o tome da se žene trebaju osnažiti i biti spremne reagirati na uznemiravanje nego prije svega predlaže sankcioniranje, jer u današnjim odnosima moći u društvu od žena se ne može očekivati da će se uvijek moći izboriti za svoja prava. Zaključila je kako je po zakonu seksualno uznemiravanje oblik diskriminacije i kao takvo je utuživo.

Pitanje: dr. Miljenko Antić, Građevinski fakultet, Zagreb. Koja je definicija seksualnog uznemiravanja?

Odgovor: prof. Leinert-Novosel. Seksualno uznemiravanje je svaki oblik verbalnog, taktalnog ili pismenog djelovanja na osobu koja to doživljava kao neželjeno.

Komentar: dr. Miljenko Antić, Građevinski fakultet, Zagreb. Navodi kako na Sveučilištu u Zagrebu ne postoji etički kodeks što je problem dvostruke naravi, jer ni prozvani profesori, ali ni studenti nemaju niti jedan sveučilišni dokument na koji se mogu pozvati pri utvrđivanju ili rješavanju problema seksualnog uznemiravanja. Bitno je razlučiti što zapravo je, a što nije seksualno uznemiravanje. Sve dok nema te jasne distinkcije stvara se prostor da pravi zlostavljači koji iznuđuju seksualni odnos na osnovu svoje pozicije moći mogu proći nezamiječeni u nizu drugih oblika odnosa na relaciji profesor - student/ica, koji ne predstavljaju uznemiravanje.

Odgovor: prof. Leinert-Novosel. Naglašava kako je bitno najprije doći do informacije da se seksualno uznemiravanje dogodilo, a potom je moguća reakcija i sankcioniranje. Bitno je isto tako napomenuti da navedeni oblici interakcije postaju seksualno uznemiravanje tek kada imaju negativni predznak, dakle nije svaki poziv na kavu, pogotovo ne onaj u nekom pozitivnom kontekstu, primjer seksualnog uznemiravanja.

Komentar: Danijela Dolenc, Institut za društvena istraživanja. Osvrnula se na prijedloge/preporuke prof. Leinert Novosel da bi se studentice kao žrtve uznemiravanja ponekad trebale osnažiti i naučiti postavljati prema takvim situacijama. M.Sc. Dolenc takav pristup apsolutno ne podržava posebno ne u slučajevima kada su takvi zlostavljači poznati ne samo studentima nego i kolegama profesorima te smatra da je potrebno podijeliti odgovornost između studenta i profesora pri prokazivanju uznemiravatelja.

Predložena mjera/pitanje: Laura Blažetić, Institut za filozofiju. Navodi da Bolonjski proces propisuje obavezne studentske ankete kojima se ocjenjuju profesori i njihov rad pa predlaže da se u takvu anketu uvrste i pitanja koja se odnose na seksualno uznemiravanje. Smatra da je potrebno osnovati i etičko povjerenstvo koje bi se bavilo tim problemom i rješavalo ga. Gospođu Blažetić zanimalo je postoje li podaci vezani uz procesuiranje uznemiravatelja na sveučilištima?

Odgovor: Sanja Potkonjak. Na primjeru Filozofskog fakulteta gdje etičko povjerenstvo postoji tek tri godine, odgovara kako nema podatke o tome je li itko ikada bio sankcioniran zbog seksualnog uznemiravanja.

Komentar: dr. Zovko, Institut za filozofiju. Dr. Zovko se slaže s prethodnim komentarem da Ured za osiguranje kvalitete treba provoditi ankete o kvaliteti nastave. Ali smatra da je potrebno osvijestiti i potrebu za obostranom zaštitom. Daje primjer kako još jedna praksa na hrvatskim sveučilištima ne odgovara konceptu obostrane zaštite, dakle i studenata i profesora, a to je samostalno ispitivanje. Prema iskustvima iz inozemstva, dr. Zovko navodi kako bi se svako usmeno ispitivanje trebalo odvijati u prisutnosti bar još jednog profesora.

Zahvala govornicima i sudionicima te službeno zatvaranje simpozija.

PRIOLOG I: POPIS SUDIONIKA NA SIMPOZIJU

IME	PREZIME	INSTITUCIJA	FUNKCIJA	
1	Miljenko	Antić	Građevinski fakultet Sveučilišta u Zagrebu	Docent
2	Ana	Babić	Filozofski fakultet Sveučilišta u Osijeku	Asistent
3	Anto	Bajo	Institut za javne financije	Istraživač
4	Bajro	Bajrić	Udruga Romi za Rome Hrvatske	Predsjednik
5	Emira	Bečić	Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa, Uprava za znanost	Viša savjetnica
6	Ružica	Beljo Lučić	Šumarski fakultet Sveučilišta u Zagrebu	Sveučilišni nastavnik
7	Laura	Blažetić	Institut za filozofiju	Asistent
8	Gordan	Bosanac	Queer Zagreb/Centar za mirovne studije	Programski suradnik/Voditelj kolegija
9	Antun	Brumnić	Fakultet organizacije i informatike Sveučilišta u Zagrebu, Varaždin	Viši predavač
10	Branka	Cuki	Koprivničko-križevačka županija	Tajnik koordinacije za ljudska prava
11	Danijela	Dolenec	Institut za društvena istraživanja, Centar za istraživanje i razvoj obrazovanja	Znanstvena novakinja
12	Karin	Doolan	Institut za društvena istraživanja, Centar za istraživanje i razvoj obrazovanja	Znanstvena novakinja
13	Thomas	Farnell	Institut za razvoj obrazovanja	Koordinator obrazovnih programa
14	Andrea	Feldman	Institut za demokraciju	Direktorica
15	Maja	Flego	Školske novine	Zamjenica glavnog urednika
16	Gvozden	Flego	Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagreb	Izvanredni profesor
17	Stanislav	Frangješ	Geodetski fakultet Sveučilišta u Zagrebu	Dipl. ing. geodezije
18	Marijeta	Hammer	Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu	Studentica
19	Jasna	Hanić	Klinička bolnica Dubrava, Zagreb	Inženjerka med.lab. dijagnostike
20	Katarina	Ivče	Forum za slobodu odgoja	Apsolventica FFZG-a
21	Marija	Jogun	-	-
22	Luka	Juroš	Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa, Uprava za visoko obrazovanje	Koordinator za Bolonjski proces
23	Nina	Kolman	Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu - novinarstvo	Studentica
24	Nives	Koritnik	Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu	Studentica
25	Hrvoje	Krešić	Novi list d. o. o.	Novinar
26	Valerija	Križanić	Filozofski fakultet Sveučilišta u Osijeku	Asistentica
27	Damir	Kvesić	Udruga za studente s invaliditetom „Korak“	Student
28	Smiljana	Leinert Novosel	Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu	Dekanica

29	Gordana	Lukač Koritnik	Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova	Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova
30	Andrea	Mađor Božunović	Institut za filozofiju	Asistent
31	Masa	Magzan	Zagrebačka škola ekonomije i menedžmenta	Nastavnica
32	Stjepan	Malović	Sveučilište u Dubrovniku	Nastavnik
33	Maja	Marijančić	EKS-scena	-
34	Svjetlana	Marijon	Udruga ZAMISLI	-
35	Vesna	Markovac	Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu	Stručni suradnik
36	Teo	Matković	Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu - Socijalni rad	Znanstveni novak
37	Marina	Mihalić	Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu	Zamjenica ravnateljica
38	Jagoda	Novak	Centar za ljudska prava	Voditeljica programa istraživanja i informiranja
39	Jasminka	Pešut	Centar za ženske studije	Voditeljica osnovnog obrazovnog programa
40	Sanja	Potkonjak	Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu	Predavačica
41	Sandra	Prlenda	Centar za ženske studije	Izvršna direktorica
42	Ines	Prološćić	KBC Zagreb	Viša medicinska sestra
43	Nataša	Raduka	Filozofski fakultet, Ljubljana	-
44	Igor	Ralić	Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu	-
45	Kristina	Silaj	Nezaposlena	Dipl. komp. književnosti i filozofije
46	Vedrana	Spajčić-Vrkaš	Istraživačko-obrazovni centar za ljudska prava i demokratsko građanstvo, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu	Voditeljica Centra/profesora
47	Adaleta	Stanzer	Udruga Romski putevi, Zagreb	Predsjednica
48	Ninoslav	Šćukanec	Institut za razvoj obrazovanja	Predsjednik
49	Predrag	Šipka	Ured za ljudska prava Vlade RH	Zamjenik predstojnika
50	Hrvoje	Štrković	Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu	Student
51	Jadranka	Švarc	Institut društvenih znanosti Ivo Pilar	Istraživač
52	Alen	Tahiri	Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu	Student
53	Mladen	Tušek	Ministarstvo obrane	Viši informatički savjetnik
54	Slobodan	Uzelac	Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa	Državni tajnik za visoko obrazovanje
55	Nina	Vranešević	Institut za razvoj obrazovanja	Koordinatorica obrazovnih programa
56	Marie-Elise	Zovko	Institut za filozofiju	Viša znanstvena suradnica
57	Sanja	Žunić	Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu	Studentica

PRILOG II: EVALUACIJA SIMPOZIJA ⁹

		Prosječna ocjena 1-5 (1=loše 5=odlično)
1	<p>PROGRAM I TEME: Kako biste ocijenili izbor tema simpozija?</p> <p>„Izvanredan. Teme su pokrile manjinske perspektive, ali i temeljne socijalne, kulturne, ekonomske i biološke dimenzije. Svi oblici diskriminacije u visokom obrazovanju koji se temelje na zloupotrebi jedne ili više od gore navedenih dimenzija pripadaju tipičnim oblicima nepoštivanja kulturnih razlika i ljudskih prava.“</p> <p>„Teme su bile veoma dobro odabrane, ali za budući simpozij treba ih još proširiti“.</p>	4,63
2	<p>GOVORNICI: Kako biste ocijenili izbor govornika simpozija?</p> <p>„Čini mi se da je u drugom dijelu simpozija nedostajala veća problematizacija rodnih pitanja u visokom obrazovanju“.</p>	4
3	<p>DISKUSIJE: Kako biste ocijenili kvalitetu diskusija?</p> <p>„Diskusije su bile zanimljive, broj diskutanata velik, te time i posebno dragocjene. Isto tako bile su neuobičajeno konstruktivne i oslobađajuće što kulturološki nije navika sudionika simpozija u Hrvatskoj“.</p> <p>„U više je slučajeva bio dopušten predugačak osvrt pojedinaca iz publike na izlaganja, iako sam osvrt nije bio specifično vezan na izlaganja“.</p>	4
4	<p>ORGANIZACIJA: Kako biste ocijenili organizaciju simpozija?</p> <p>„Organizacija je bila izuzetno dobra, iznad mojih očekivanja.“</p> <p>„Za peticu je trebalo biti nešto više vremena za raspravu, sve ostalo bilo je besprijekorno“.</p>	4,54
5	<p>OCJENA USPJEHA SIMPOZIJA: Kako biste ocijenili uspješnost simpozija u skladu s njegovim ciljevima?</p> <p>„Jedan od ciljeva simpozija, prema mojim saznanjima, je diseminacija zaključaka. Nakon toga bih mogla bolje ocijeniti uspješnost simpozija. No, glede senzibilizacije pitanja vezanih uz pravo na i u obrazovanju, uspješnost simpozija ocijenila bih sa 5.“</p>	4,3

⁹ Evaluacijski obrasci poslani su svim sudionicima simpozija (59 sudionika). Ukupno smo dobili 11 odgovora, na temelju kojih smo napravili ovaj sažetak.

<p>6</p>	<p>KORIST/ODRŽIVOST: Mislite li da bi se ovakav simpozij trebao održati ponovo?</p> <p>„Da. Rad na kontinuiranom praćenju razvoja visokoškolske demokratičnosti dio je procesa sazrijevanja koji se ne događa jednokratno već je proces u kojem se odražavaju, kroz duže vrijeme, faktori otpora i promjene koje treba svaki put iznova imenovati, analizirati i izvesti projekciju daljnjeg razvoja.“</p> <p>„Teme, govornici, diskusija – sve je bilo odlično. Upravo iznenađujuće za male domaće skupove“.</p> <p>„Predlažem da budući simpoziji svakako uključuju neke od tema koje nisu dovoljno zastupljene ili uopće nisu zastupljene u javnosti – jednakost, uključivost, pristupačnost i ostali socijalni aspekti visokog obrazovanja.“</p>	<p>DA (100%)</p>
<p>7</p>	<p>OSTALO: Imate li dodatnih sugestija, komentara ili kritika?</p> <p>„Predložila bih da sljedeće godine ne bude više općeg dijela o ljudskim pravima – naime ta je tema na oba posljednja skupa obrađena i oduzima podosta vremena, već da od početka naglasak bude na praktičnim preprekama pristupu visokom obrazovanju i studiju, te mehanizmima njihovog rješavanja, od strane onih koji su preprekama zahvaćeni. Rezultat mogu biti konkretne preporuke za obrazovnu politiku.“</p> <p>„Predložila bih da se sljedeće godine napravi i poveznica srednjoškolsko-visoko obrazovanje, te da se naglase prepreke pristupu od strane predstavnika strukovnih i stručnih škola. Moglo bi se raspravljati i o pitanju Državne mature i kako će to utjecati na upis na studij za marginalizirane skupine.“</p> <p>„Osim što bih kao govornike na sljedećem simpoziju rado vidjela osobe zadužene za obrazovanje u nadležnim institucijama MZOŠ i MVPEI, jednako tako bih kao govornike na zadane teme željela vidjeti i čuti djelatnike Sveučilišta koji se bave pitanjima obrazovanja i ljudskih prava.“</p>	